

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

EEN TEGENSTELLING.

Wanneer men te Hilversum den zwaar beboomden 's-Gravenlandschen weg opwandell, dan passeert men, telkens gescheiden door kleine ruimten gevuld met perken, boschjes en hooge stammen, een reeks van deftige villa's en heereu-huizingen, die bewoond worden door lieden, welke over een welvoorzien beurs moeten beschikken. Hier leeft en vegeteert de Nederlandsche plutokratie.

Men bevindt zich te midden eener geldkolonie. Alles wat op de Amsterdamsche Beurs of in onze Oost-Indische bezittingen hopen geld heeft verzameld, komt hieritrusten, of houdt er zijn „pied à terre”, om dagelijks met een ochtendtrein naar de Hoofdstad te trekken, daar zijn zaken te doen en op het elensuurtje terug te komen.

Die 's-Gravenlandsche weg is een „kapitalisten”-hofje.

Hem eenige minuten opgelopen zijnde, vindt men aan zijn linkerhand een zijlaan, de Lindenslaan, aan weerszijden bespikkeld, tusschen groen en perken, met villaatjes van kleiner en bescheidener afmetingen, bewoond door kleiner en bescheidener „kapitalistjes”, of door lieden, die minder belangrijke zaken drijven of werkzaam zijn op de kantoren der grootere heeren en Beursmagnaten van den 's-Gravenlandschen weg, op wier achterhuizen zij kijken.

Maar ook hier hangt de stilte eener deftige rijkelui's-kolonie. Geen geschreeuw van joden met negotie hoort men er; alleen klinkt af en toe het belletje der fiets van den slagtersjongen in een helder wit pakje, die beleeft en bescheiden groot; een paar oude heertjes — renteniertjes — staan op het midden van het pad een babbelpaatje te houden; een rijkelui's dochtertje, met fijne enkeltjes en loshangend haar, loopt er met een grooten hond, die uitgelaten moet worden.

Vogeltjes zingen in de boomen.

In de verte gilt de fluit eener lokomotief aan het station, die 't nog stiller maakt.

En een paar minuten deze laan op, komt men weér aan een splitsing. En links afslaande, bevindt men zich weldra op eenige dier nieuw getraceerde buitenwegen, die tegenwoordig alle plaatsen in opkomsel den polder of de heide inzenden als uitloopers of slierten van het oudere gedeelte. Aaneengebouwde huizenrijen vindt men er niet; alles is in villa-stijl gehouden. Architecten, die „modern” bouwen, beproeven er hun krachten in huizen met erkers, boogramen, wit oversaunde muren, en daken met roode pannetjes die buiten den gevel uitsteken en witte schoorsteenen dragen: — een hutspot van de Hollandsche villa, de Engelsche cottage en het Zwitersche alpenhuis. Al die witte bouwknobels zijn van elkander gescheiden door ijzeren hekjes met smalle ingangen of houten galbogen. En 't heet er frisch, en vroolijk, en lief.

Op een dier wegen, door een bouwterrein in exploitatie, de zogenaamde Schooklaan, tusschen villaatjes in aanbouw, aan een knerpenden grindweg, kaal, nog niet beplant, met een groot stuk buitenhemel er boven, staat een vroolijk, koket, proper villahuis, met een groote boograamdeur in den voorgevel, en veel licht en lucht er overal rond.

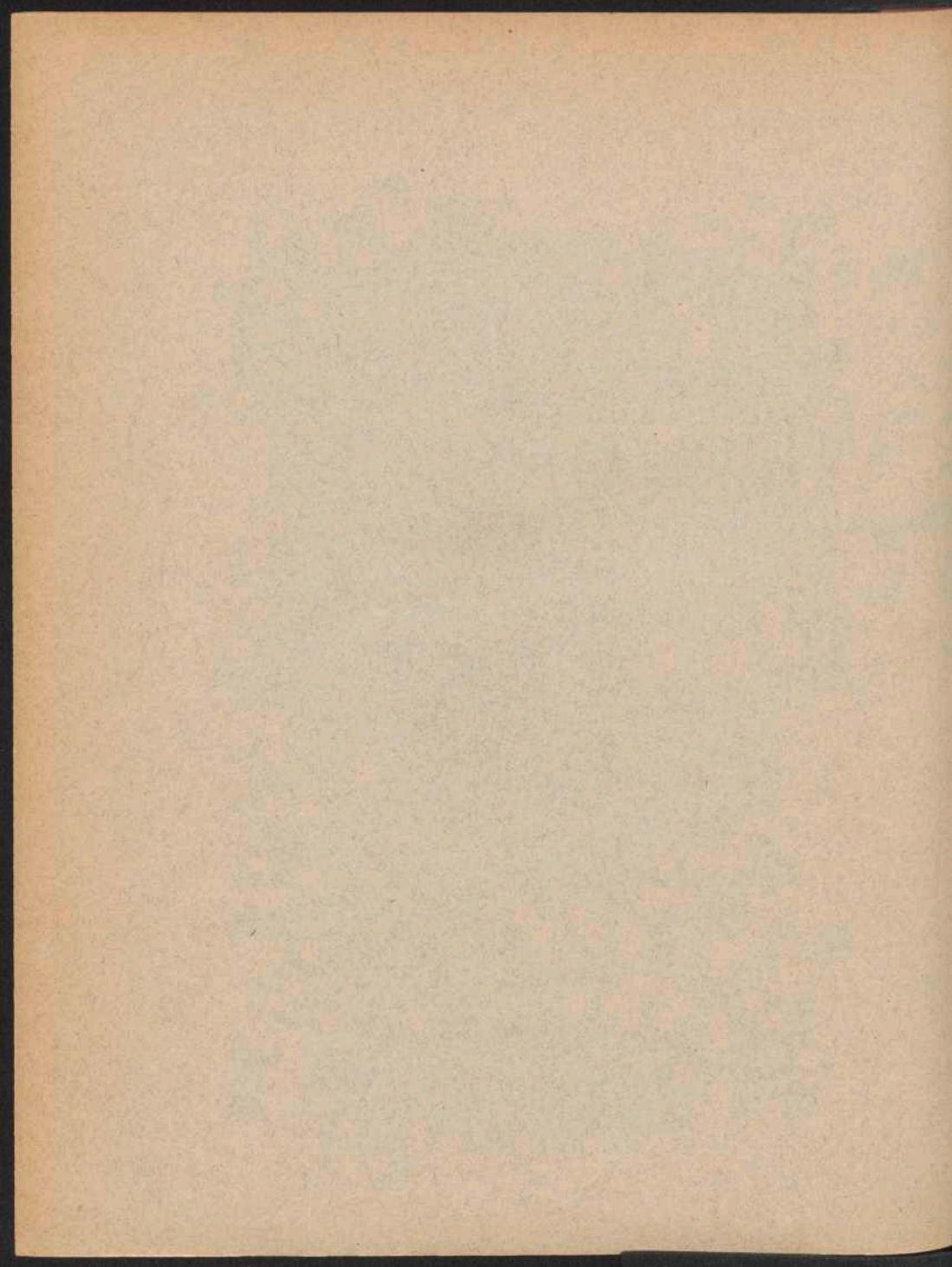
Daar woont Domela Nieuwenhuis.

En onwillekeurig komt er een vergelijkende tegenstelling in ons op.

Want het treft, dat in deze omgeving eener poppige bourgeoisie, van prenterige karakterloosheid, van vetlig tronend kapitalisme en van zelfterveden stille juist de man woont, die door zijn karaktereigenschappen, zijn economische beginselen, zijn woelige leven en zijn hervormingsstrijd de sterkste tegenstelling vormt met den geest en het karakter van een dergelijke omgeving. De heftige bestrijder der bourgeoisie, de worstelaar met het kapitalisme, de verfoeier der zelfgenoegzaamheid, de man die vijf-en-twintig jaren van zijn leven in de heftigste passie-woelingen van het volk geleefd heeft en grijs is geworden, de volkstribuun, die menigmaal de gezaghebbers heeft doen beven en het voorwerp is geweest van

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

hysterische vergodding en krankzinnige verguizing, zou „men” wel verwachten te vinden op de vliering van een volkswijk of op een achterkamerke met broodkorsten op tafel, maar niet in de poppige netheid der omgeving eener „bourgeoisie satisfaité”.

En tóch woont hier de man zonder wien de arbeidersbeweging van het laatste kwart der vorige eeuw waarschijnlijk een geheel ander aanzien zou hebben gekregen, ja, die ze beheerscht heeft en die men dus nimmer zou kunnen beschrijven zonder hem de voorste, voornaamste en meest in 't oog loopende plaats in te ruimen.

Alvorens we er echter toe overgaan in de hier volgende bladzijden 't een en ander over hem mede te deelen, zijn we, meenen we, tot goed begrip verplicht eerst een kort aperçu te geven van de omstandigheden waaronder en den tijd waarin, in één woord van

HET OOGENBLIK, WAAROP HIJ IN
DE ARBEIDERSBEWEGING
KWAM.

We moeten daarvoor terug gaan tot het jaar 1878.

Hoe stond 't toen met de arbeidersbeweging in ons land?

Maar ook deze vraag is alweer niet te beantwoorden zonder met een enkel woord de socialistische arbeidersbeweging in het buitenland te hebben aangeroerd.

De eenmaal zoo beroemde en geduchte „Internationale” had in 1872 op het Kongres in Den Haag, waar o.a. Bakunine werd uitgeworpen, een geduchten klap gekregen, zóó geducht zelfs, dat ze er nooit meer van bovenop zou komen; ze ging aan 't kwijnen en verdween langzamerhand geheel en al.

Na den slechten afloop der Parijsche Kommune was men, evenals in ons land, ook in Frankrijk tot meer gematigde gevoelens teruggekeerd; de kooperatie nam ook daar het denken en handelen der werklieden voor een groot deel in beslag. In Duitschland echter was de socialistische beweging, hoewel zij omstreeks den tijd van den Fransch-Duitschen oorlog achteruitging, weer aanmerkelijk toegenomen. In 1874 brachten de socialistischen het tot negen zetels in den Rijksdag (in 1866 was in Duitschland het algemeen stemrecht ingevoerd), en wat voor hen van meer belang nog was, er kwam allengs ook meer toenadering tusschen de twee bestaande fracties, nml. tusschen

de volgelingen van Lasalle en de mannen der „Internationale”. En op het kongres van Gotha (1875) kwam het tot een samensmelting. Op dit kongres werd eveneens een program voor de Duitse socialistischen vastgesteld, welk program van Gotha later eenigszins gewijzigd door de Hollandsche socialistischen is overgenomen.

Een sociaal-demokratische partij bestond echter in die dagen in Holland nog niet.

De sociale beweging en de eisch van sociale wetgeving werd door twee fracties in ons land vertegenwoordigd: 1°. door mannen als Mr. Kerdyk, Mr. Pekelharing e. d., die door de sociaal-demokraten voor „katheder-socialisten” werden uitgemaakt, en 2°. door de grootste vrijzinnige werklieden-organisatie van dien tijd, nml. door het „Algemeen Nederlandsch Werklieden Verbond”, waarvan Heldt voorzitter was.

Wel bestond er naast dit A. N. W. V. nog een organisatie van „christelijke” werklieden, nml. Patrimonium, maar deze bewoog zich op andere banen en kon in dit opzicht niet meetellen, gelijk ze ook in later jaren nooit heeft kunnen doen.

Maar in dit Werkliedenverbond was 't langzamerhand aan 't broeien gegaan; er waren onder de leden twee stroomingen, die eerst in één bedding hadden gevloeid, maar die 't op den duur in elkanders nabijheid moeilijk meer vinden konden; de eene, die de overheerschende aktie vertegenwoordigde, stond onder leiding van Heldt, en de andere, van meer socialistische aspiraties, vond haar inkorporatie in de aangesloten vereeniging „De Volharding” en haar woordvoerder in Ansing.

Deze vooruitstrevende fractie, die herleving der socialistische beweging in Duitschland ziende, wilde een poging wagen om ook hier te lande een socialistische organisatie tot stand te brengen. En vandaar haar streven om op het A. N. W. V. in te werken en haar eisch van een „program.”

In 1877 en 1878 kwam deze woeling eindelijk tot uiting, maar leidde tevens ook tot een scheuring.

Op het kongres door het Verbond in 1878 te Utrecht gehouden, zouden deze beide fracties elkander in het vuur ontmoeten.

Vóór echter deze groote dag aanbrak, deed men nog 't een en ander af, zoals het houden van een meeting te Amsterdam om het onderwijsvoor-

F. DOMEELA NIEUWENHUIS
(omstreeks 1886).

stel van Kappeyne te bespreken. Het Verbond was met deze wetsvoordracht niet bijzonder ingenomen. Het had daarom een adresbeweging op touw gezet, die ten doel had de Tweede-Kamer te verzoeken in die wet nog op te nemen: *leerplicht, kosteloos onderwijs, voorbereidend en voortgezet onderwijs.*

En nu het Kongres zelf.

De twee voornaamste punten, die daarop behandeld zouden worden, waren "ontwerpen van een program en de kwestie der „gemengde" verenigingen.

In de eerste aangelegenheid voerde hoofdzakelijk Ansing namens „De Volharding" het woord; hij stelde de vraag: „Zou in het program der (Duitsche) socialistische arbeiderspartij (het zoogen. „program van Gotha) ook eenig nut zijn voor „Nederland?"

Hij beoogde, dat aangezien de Hollandsche werklieden niet zoo ver af stonden van de socialisten, hen ook de moed niet mocht ontbreken om kleur te bekennen.

Na eenige discussiën werd echter besloten de „stellingen" 1) te

1) Die stellingen van het Gotha'sche program luidden als volgt.

I. De arbeid is de bron van allen rijkdom en alle beschaving. Daar arbeid ten algemeene nutte alleen mogelijk is door de maatschappij, zoo behoort aan de maatschappij, d.i. aan al hare leden, het gezamenlijk arbeidsprodukt, bij algemeene arbeidsplicht, volgens gelijk recht, voor ieder naar zijne redelijkerwijze gevoelde behoeften.

In de tegenwoordige maatschappij zijn de arbeidsmiddelen monopolie van de klasse der kapitalisten; de daardoor ontstane afhankelijkheid der arbeidende klasse is de oorzaak der ellende en der knechtschap in alle vormen. De bevrijding van den arbeid vereischt, dat de arbeidsmiddelen gemeenschappelijk goed der maatschappij worden en dat de genootschappelijke regeling van den gemeenschappelijken arbeid met algemeene nuttige aanwending en rechtvaardige verdeling van de arbeidsopbrengst plaats heeft. De bevrijding van den arbeid moet het werk der arbeidende klasse zijn, tegenover welke alle andere klassen slechts éene reactionaire massa zijn.

II. Van deze grondstellingen uitgaande, streeft de Social. werklieden-partij in Duitschland met alle wettelijke middelen naar den vrijen staat der Socialistische maatschappij, naar opheffing der ijzeren loonwet door afschaffing van het stelsel van loonarbeid, naar opheffing van alle uitzuiging, in welken vorm ook, en ter zijdestelling van alle sociale en politieke ongelijkheid.

De Social. werklieden-partij in Duitschland, ofschoon allereerst werkende binnen de perken der

laten rusten en het program als grondslag der werkzaamheden van het kongres punt voor punt te behandelen. En toen werd o.m. besloten de volgende eischen op het program van het A. N. W. V. te plaatsen:

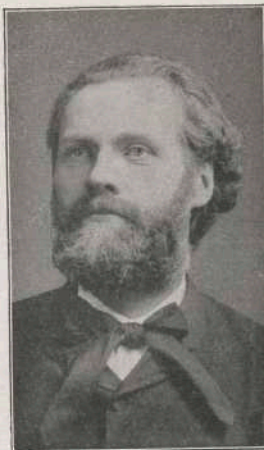
1. „Het algemeen stemrecht zij een onvervreemdbaar recht voor elken meerderjarigen mannelijken ingezetene, Nederlander, in het volle genot zijner burgerschapsrechten, bij geheime door de wet gewaarborgde verkiezingen, voor alle regeeringsleden";
2. „Beslissing over oorlog en vrede door de vergetenwoordigers van het volk";
3. „De nationale militie behoort te worden afgeschaft";
4. „Afschaffing van alle wetten, die de vrije uiting van meeningen in pers en vergaderingen, het vrije denken en het vrije onderzoek beperken";
5. „Alle kosten vallende op rechtspleging tot in 't hoogste ressort voor onvermogenen, worden gedragen door den Staat";
6. „Ieder lid der werklieden-verenigingen verbindt zich zijne kinderen — in afwachting van invoering van algemeenen leerplicht — tot hun 14^e jaar de school te doen bezoeken.

Verder werden ook nog eenige punten van het Gotha'sche program in behandeling genomen en gevoteerd (zooals o.m. de invoering van een enkele progressieve Inkomstenbelasting, in plaats van alle bestaande op het volk drukkende indirecte belastingen; invoering van een normalen arbeidsdag; verbod van arbeid op Zondag; enz.), maar het Gotha'sche program in zijn geheel werd niet aangenomen.

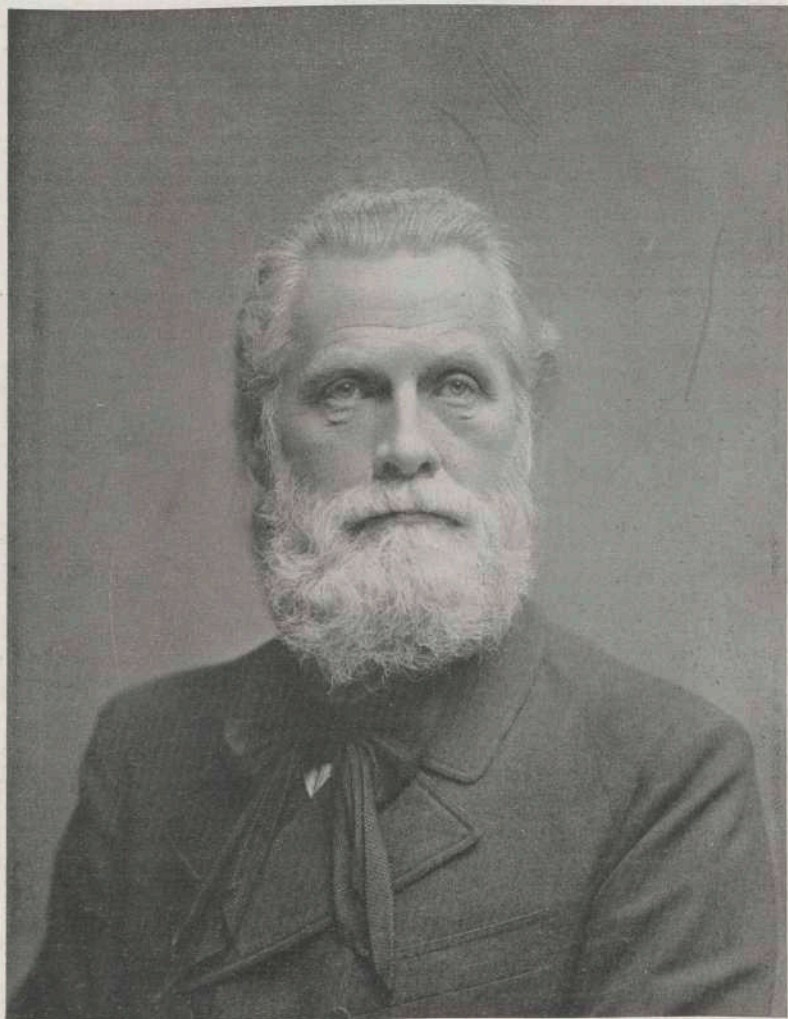
Was te begrijpen, dat toen het kongres de leidende beginselen der mannen van Gotha niet tot de zijnen maakte en door de niet-overneming der „overwegingen" van dat program

nationaliteit, is zich het internationaal karakter dier partij bewust en besloten om alle plichten, die daardoor den arbeider worden opgelegd, te vervullen ten einde de verbroedering van alle menschen tot waarheid te maken.

De Soc. werklieden-partij van Duitschland eischt tot voorbereiding van de oplossing van het sociale vraagstuk de oprichting van produktieve associaties met staatsbulp onder democratische contróle van het werkende volk. De produktieve associaties moeten voor nijverheid en landbouw in zulken omvang worden opgericht, dat daaruit de social. organisatie van den gezamenlijken arbeid ontstaat... enz.

F. DOMELA NIEUWENHUIS
(niet lang na zijn ontslag uit de gevangenis; einde 1888).

UH Vlieghe's „De Dageraad der Volksberijding”.

F. DOMELA NIEUWENHUIS (in 1903).

zich dus op een ander principiëel, economisch standpunt plaatste, de smeden-vereeniging „De Volharding” en zij, die wèl met dit program konden meegaan, behoefte gingen gevoelen *buiten* het Verbond om voor de denkbeelden, uitgesproken in dat program, te propageeren.

Daar kwam bovendien de zaak der „gemengde vereenigingen” nog bij. Op de jaarvergadering was gebleken, dat het Centraal Bestuur met Heldt voorop, weinig sympathie gevoelde voor zulke vereenigingen. Het voerde het besluit, dat machtige ze op te richten, niet uit; volgens de „Werkmansbode” omdat het Centraal Bestuur er geen gelegenheid toe had gehad. En om die reden nam de smeden-vereeniging, van wie het voorstel was uitgegaan, het initiatief tot oprichting van zulk een gemengde vereeniging te Amsterdam.

Geen wonder dan ook, dat deze nieuwe vereeniging spoedig kleur bekende en haren naam veranderde in „*Sociaal-demokratische Vereeniging*” (7 Juli) en in beginsel het Gotha'sche program overnam.

En hiermee was de eerste sociaal-demokratische vereeniging in ons land in het leven geroepen en de kiem gelegd der partij van dien naam, welke later zoo in ledental en macht zou toenemen.

Dat de vereeniging er zoo spoedig toe overging haren naam te veranderen, was vooral het gevolg van het weigeren van het Centraal Bestuur van het A. N. W. V. om de nieuwe vereeniging als afdeling van het Verbond te erkennen.

Als reden voor die weigering gaf het Bestuur op, dat het van oordeel was, dat de belangen der vakafdeelingen zouden worden benadeeld, wanneer niet in de statuten d' bepaling werd opgenomen, dat ieder, die lid wilde worden in de gemengde vereeniging, tevens lid moest zijn van zijn vakvereeniging, zoo die althans bestond.

Aan deze voorwaarde wilde de nieuwe vereeniging zich niet onderwerpen, en daar dus nu de gelegenheid tot samenwerking met het Verbond was afgebroken, zag zij er geen bezwaar in, rondweg uit te komen voor hetgeen zij wilde, en daar zij de beginselen der soc. dem. beweging deelde, nam zij ook dien naam aan.

„Zij wil,” zoo lezen we in een verslag van een der eerste vergaderingen in „De Werkmansbode” van 24 Juli 1878, „in tegenstelling van het A. N. W. V., dat te uitsluitend de belangen der ambachtsheden op het oog heeft, en zich niet genoeg op staatkundig gebied beweegt, een vereeniging, waarin niet alleen handwerkslieden, maar ook onderwijzers, kantoorbedienden, winkelhouders en ieder die met de beginselen homogeen is, lid zou kunnen worden.”

Ongeveer terzelfder tijd, dat deze eerste sociaal-demokratische vereeniging in Nederland opgericht werd, kwam ook te Londen een zoodanige vereeniging tot stand, bestaande uit Nederlanders en Belgen.

De Amsterdamsche sociaal-demokratische vereeniging hield in September haar eerste kursus-

vergadering; voorzitter: Ansing, spreker: Overbecke. Uit het verslag dier vergadering leeren we, dat de jonge vereeniging al dadelijk door de groote pers onder handen was genomen, hare leden voor Hödels en Nobilings (twee mannen, die in 1878 een moordaanslag op den Duitschen keizer hadden gedaan) waren uitgemaakt. Ook was hun al verweeten, dat zij tegen den godsdienst te velde trokken. Op een andere vergadering, in 1878 gehouden, spraken Ansing, Sauer, Overbecke en Schröder.

Men ziet dus, dat de eerste sociaal-demokratische vereeniging in ons land ontstaan is uit een scheuring in het „Alg. Ned. Werkliedenverbond”, toen door het zaad der Marxistische beginselen, uit Duitschland tot ons gekomen, een diep ingaand verschil over economische en maatschappelijke principes (zooals men weet, heeft het A. N. W. V. het Marxisme nooit aanvaard) een langer samengaan niet mogelijk meer was. De scheuring lag dus in de noodzakelijkheid der dingen.

Maar men zal ook wel opgemerkt hebben, dat men den naam van Domela Nieuwenhuis niet aangetroffen heeft onder die der stichters der hier genoemde eerste sociaal-demokratische vereeniging in ons land, ja, dat hij zelfs niet eens gemengd is geweest in de ontwikkelingen, welke aan die stichting zijn vooraf gegaan.

Toch is dit het oogmerk geweest, waarop hij in „de beweging” is gekomen, en was dit de stand der arbeidersbeweging in ons land, toen hij als sociaal-demokraat op den voorgrond begon te treden.

Dat hij tot op dit tijdstip in de arbeidersbeweging nog niet genoemd is geworden en men zijn naam onder die der leiders van die dagen mist, heeft natuurlijk zijn oorzaak. In de eerste plaats zouden we die willen zoeken in de omstandigheid, dat hij geen lid was en kon zijn van het Werkliedenverbond, en in de tweede plaats in het feit, dat hij een maatschappelijke positie bekleedde, welke hem niet zoo dadelijk met de staatkundige kringen van dien tijd in aanraking bracht. We bedoelen die van predikant. Toch, ofschoon dan nog niet zoo dadelijk met het woord, met de pen bereidde hij zich toch reeds den weg naar de arbeiderskringen voor.

Maar daarover straks meer.

We zeiden dan, dat

HIJ PREDIKANT WAS.

En in verband hiermee zullen we eerst iets mededeelen over zijn familie-afkomst en over dit predikantschap.

De geslachtsnaam Domela Nieuwenhuis is nog niet zoo oud. De stamvader van zijn geslacht heette Jacob Severin Nijegaard en woonde te Alkmaar, waar hij, omdat hij 't niet kon verdragen, dat men hem in de stad „Nijdigard” noemde, den naam van Nieuwenhuis aannam, wat een Hollandsche vertaling van het Deensche woord Nijegaard was. De zoon van dezen Jacob Nieuwenhuis huwde met Caroline Domela. De eenige zoon, die uit dit huwelijk voortspoot, kreeg de

namen van moeder en vader beiden, en werd Ferdinand Jacob Domela Nieuwenhuis genoemd.

Deze F. J. Domela Nieuwenhuis was de grootvader van den tegenwoordigen drager van dien naam. Op later leeftijd werd hij hoogleraar in de fakulteit der Wijsbegeerte te Leiden, en kenmerkte zich volgens mededeelingen in de „Godgeleerde Bijdragen” door een buitengewone werkkraft en een niet minder bijzonder uithoudingsvermogen, welke eigenschappen in het bezit van den kleinzoon schijnen te zijn overgegaan.

Diens zoon, dus de vader van den hendaagsche F. Domela Nieuwenhuis, werd eerst predikant en later professor aan het Lutherisch Seminarium te Amsterdam. Dat diens zoon op zijn beurt in de theologie ging studeeren, kan hierin dan ook een voor de hand liggende verklaring vinden. Deze vader was een streng geloovig man, wars van alle mogelijke moderne schriftverklaring, en van hem wordt verteld, dat hij eens in heftige verontwaardiging het „Leben Jesu”, het beroemde werk van Strauss, in een hoek heeft geslingerd.

In dit opzicht aardde de zoon echter niet naar zijn vader. Van zich zelven heeft Domela Nieuwenhuis eens verklaard, dat hij van jongsaan een zoeker en een onderzoeker is geweest, die zich nooit gedachteloos neerlegde bij hetgeen hem geleerd en overgeleverd was. En dat bleek al spoedig, toen hij aan het Lutherisch Seminarium te Amsterdam zijn opleiding voor predikantoutwing. Want terwijl Domela Nieuwenhuis Senior den schrijver van het „Leben Jesu” verfoeide, kwam Domela Nieuwenhuis Junior onder den invloed van Feuerbach, wiens werken op zijn geestesvorming van beteekenis moeten zijn geweest. Nog onlangs schreef hij in een stukje autobiografie, dat hij godsdienstig werd opgevoed en dat 't hem heel wat strijd en moeite heeft gekost zich te ontdoen van het overgeleverd geloof der vadersen. Als *modern* predikant begon hij dan ook zijn loopbaan.

Met ziet dus, dat een sterke wil, een geproponceerde onafhankelijkheidszin en een behoefte aan eigen onderzoek de karaktereigenschappen waren, die reeds op vijf-en-twintigjarige leeftijd zich bij hem krachtig deden gelden. Want aangezien hij op 31 Januari 1846 geboren werd, was hij nog slechts 25 jaren toen hij in 1871 als modern Lutherisch predikant zijn eerste standplaats te Harlingen vond.

Zijn intredeerde aldaar is later in druk verschenen onder den titel van „De Vrededond” en werd volgens den datum gehouden tijdens den Fransch-Duitschen oorlog. Bij die gelegenheid trok hij partij voor Duitschland. De Franschen noemde hij „onzedelijke, roofzieke en barbaarsche legerhorden”. Het Christendom was nog volgens hem „de macht, die de wereld heiligen en reinigen zal”, en — zoo zeide hij — „elk rechtschapen mensch zal zich moeten verheugen in de overwinningen der Duitschers, omdat het overwinningen zijn, waarvan de menscheid in het algemeen de vruchten zal plukken.”

Nu onlangs, terwijl Domela Nieuwenhuis na 33 jaar op een geheel ander plan van levensbeschouwing staat, heeft hij, sprekende over den Russisch-Japanschen oorlog, partij gekozen voor Japan. ¹⁾

¹⁾ De motieven van dit partij-kiezen voor Japan werden onlangs door hem in „De Vrije Socialist” aldus omschreven:

Het grootste kwaad in zake den nu begonnen Russisch-Japanschen oorlog zou zijn een zegepraal van Rusland. Men onderscheide in deze goed; van Rusland sprekende bedoelt men het officiele, het czaren-Rusland, zonder daarbij te letten op de Russische rebellen. En dat czaren-Rusland is de hoeksteen der reaktie, is het grootste gevaar voor elke vooruitstrevende beweging, is de type van de meest versteende en onverbeterlijke tirannie en dus een zegepraal van Rusland zou een tijdvak van reaktie inluiden, waarvan de terugslag gevoeld zou worden door de geheele wereld. Daarom zeggen ook wij, hoe en door wien die heerschappij ten val komt, doet er niet toe, maar vernieling is de voorwaarde voor elken vooruitgang. En speelt Japan dit klaar, dan maakt het zich zonder het te willen en te weten dienstelijk tegenover de geheele menscheid, al weten wij ook best dat de motieven van dien oorlog smerig en niet anders dan van kommercieelen aard zijn. Zoo kan uit dat kwade toch iets goeds geboren worden. Een beslissende zegepraal der Japanners op het czarisme zou van niet geringer beteekenis zijn dan de zegepraal der oude Grieken bij Marathon, die daardoor de barbaarsche Perzische macht tot staan brachten. De barbariseering van Europa door Azië werd daardoor afgewend en de toenmalige beschaving gered.

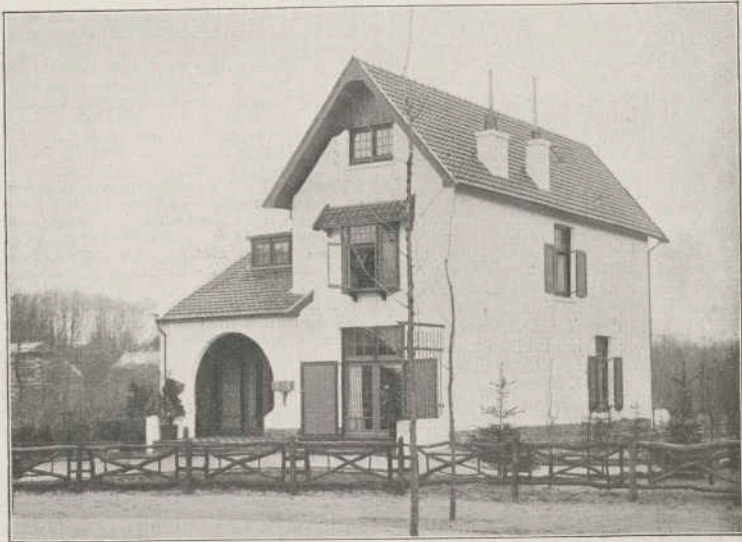
En nu zou daardoor de barbariseering van Azië door Rusland worden tegengegaan. Een zegepraal der Japanners beteekent de moderniseering van Azië en al laat deze veel te wenschen over, zij is toch verreweg te verkiezen boven het bestialiseren der menscheid door den Russischen beer. Wint Rusland, dan is dat het aanzetten van een rem, om het rad der wereld-geschiedenis tot staan te brengen, dan is dat een bedreiging van de revolutionaire beweging van alle landen. Een nederlaag van Rusland zal als 't ware lucht verschaffen aan de revolutionaire beweging zooals nooit te voren. Heel Polen is ondernijnd en daar vindt men een sterke proletarisch-socialistische beweging. In Finland en Lithauen gist en kookt het. In Zuidelijk Rusland en in alle Russische industriële centra staat het kruisvat klaar en slechts één vonk is noodig, om een groote uitbarsting te krijgen. En zelfs onder de boerenbevolking is een beweging, die ten goede kan komen aan de revolutie.

En een zegelpralende revolutie in Rusland zal weerklank vinden in heel Europa en zelfs tot in Amerika. In het kort, als de internationale vrijheidslucht krijgt en leven, dan moet alles sterven wat riekt naar anti-vrijheid. En feit is het, dat het czaren-Rusland de verpersoonlijking is van de anti-vrijheid en dus afgezien of Japan de vrijheid zal brengen — o wij stellen ons daar ook niet te veel van voor — dit is zeker, dat Japan in lange na niet zoo de verpersoonlijking is van de anti-vrijheid als Rusland. Niet dus omdat wij zooveel sympathie hebben met Japan, maar omdat wij een groote dosis antipathie hebben tegen het czaren-Rusland, daarom zien wij in de zegepraal van Japan meer heil dan in het tegenovergestelde.

W. H. Vliegen, die in zijn „Dageraad der Volksbevrijding” deze intreedere van Domela Nieuwenhuis nauwkeurig heeft nagegaan, meent daarin zelfs ook symptomen van een zeker radikalisme ontdekt te hebben, en voert ten bewijze daarvan het volgende citaat aan: „Wij moeten, zoo sprak hij, niet ophouden de regeeringen te vragen: niet meer te moorden, dat wil zeggen: geen oorlog meer te voeren; niet meer te stelen, dat wil zeggen: geen veroveringen meer te maken.”

Hij bleef echter niet lang op zijn eerste standplaats, want na eenigen tijd nam hij een beroep bij de Luthersche Gemeente te Beverwijk aan. En

gebruik maakte, om den moderneren in hun eigen huis eens duchtig de les te lezen. Dat verwekte natuurlijk een hevige sensatie, die in de kerkelijke kringen in Den Haag „de Hemelvaartstorm” werd genoemd. Domela Nieuwenhuis deed er, zooals vanzelf spreekt, 't zwijgen niet toe, en hij antwoordde op dezen aanval in een preek over de „Ergernis”, waarin hij beweerde, dat de ergernisgevers de wereld juist vooruit brengen. Verder trok hij in een artikel in de „Bibliotheek van moderne theologie”, getiteld „Halven en Heelen” hevig te keer tegen de „middenpartij”, tegen de menschen die noch orthodox, noch modern zijn,

Woonhuis van den heer F. Domela Nieuwenhuis in de Schooiaan te Hilversum.

daar, in het hartje van Kennemerland, schijnt zijn verdere ontwikkeling in radikalen zin snel te hebben plaats gegrepen. In de eerste plaats op kerkelijk gebied. Zoo had hij daar, met goedvinden van den Kerkeraad het Hemelvaartfeest afgeschaff, omdat de Hemelvaart van Christus voor de moderneren een fabel is. Maar dit besluit had nog een staartje. Want toen hij in 1875 predikant bij de zelfde Gemeente in Den Haag was geworden, wilde het toeval, dat hij daar juist op een Hemelvardag moest preeken. Hij deelde den Kerkeraad aldaar toen ook mede, hoe hij erover dacht en verzocht van zijn verplichting tot preeken op dien dag ontheven te worden. Het liep toen zoo, dat zijn preekbeurt toch vervuld werd, maar door Ds. Knottnerus, die van deze gelegenheid

doch tusschen deze twee richtingen doorzeilen.

Maar dat hij niet alleen op *kerkelijk* gebied, gelijk we hierboven in de eerste plaats zeiden, radikaler was geworden, maar op *maatschappelijk* gebied óók, komt duidelijk bij het slot van dat artikel om den hoek gluren, waar hij schreef: „Het volk lijdt honger naar het lichaam en óók naar den geest. Ziedaar de hoofdzaak. Is het een orthodox leerstuk, om dat zoo te laten? Is het soms een modern leerstuk? Of een evangelisch? Zoo ja, in naam der menscheid; ik senken u alle orthodoxie, alle evangelisme, alle moderniteit, ik ga niet met u mede.”

Kort daarop, in 1877, houdt hij een preek, die ook in druk is verschenen, getiteld: „Nog Godsdienst? Reeds Godsdienst?”

Daaruit bleek een grooten vooruitgang in ideeën, dien hij had doorgemaakt. Van zijn godsdienstig beginsel van vroeger is al niet veel meer overgebleven; hij heeft over godsdienst een nieuw begrip gekregen, en hij verstaat daaronder een soort van algemeene menschenliefde: — een godsdienst zonder God. Hij ontkende, dat de godsdienst de bron zou zijn van zedelijkheid, wijt integendeel heel wat onzedelijkheid aan den tegenwoordigen godsdienst en verklaart, dat naar zijn meening de godsdienst geen afzonderlijk vak is zooals staatkunde en handel, maar dat hij de leidende gedachte in alle vakken moet wezen.

Met deze preek beleefde de uitgever, toen ze in druk verscheen, de volgende eigenaardigheid.

DOUWES DEKKER

reisde toen nog het land door, om lezingen te houden.

Aangelokt door den tifel kocht hij in een boekwinkel een preek van Nieuwenhuis, las ze, en beval in een paar van zijn voordrachten de lezing er van aan: de eenige preek, die hij ooit aanbevolen had! De uitgever, die gedurende weken ternauwernood eenige exemplaren had verkocht, werd nu plotseling overladen met bestellingen, en waar noch hij noch de schrijver van Multatuli's aanbeveling af wisten, begrepen zij er natuurlijk niets van. Eerst later kwam 't uit, waar de bestellingen, die zelfs een tweeden druk hadden noodig gemaakt, vandaan kwamen.

Intusschen schreed de nauwelijks dertigjarige predikant steeds verder. Wel was hij nog geen ongeloofige geworden, maar hij bevond zich toch al op den weg, die naar het atheïsme leiden zou. Wat er in die jaren met hem gebeurd is, weet men niet precies; in bijzonderheden heeft hij er zich niet over uitgelaten, wel in algemeene termen. Maar zeker is 't, dat hij een crisis moet hebben doorgemaakt. En deze kan niet door een uitwendige oorzaak, een ramp, een verschrikkelijke gebeurtenis in zijn leven zijn te voorschijn geroepen. Wel heeft hij indien jaren veel huiselijk leed gehad, gelijk we zoo straks zullen zien, maar dit kan niet geleid hebben naar het geloofs-

maatschappelijk doel, dat hij weldra is gaan nastreven. Zelfinkeer, studie, nadenken, kennisname van de werken der groote Fransche en Duitsche sociaal-ekonomen (waaronder de werken van Marx, Bernstein e.a. wel een rol zullen hebben gespeeld) moeten het proces in hem voltrokken hebben. De crisis moet er een van *inwendigen*, van geestelijken en intellectuelen aard zijn geweest, waarbij de strijd dus mogelijk nog zoo veel te zwaarder voor hem was.

Langzamerhand was ook de behoefte in hem levendig geworden, om ook buiten het kerkgebouw nuttig en voorlichtend voor zijn medemenschen werkzaam te wezen. Het terrein van

HET SOCIALE WERK

De herstemming in Schoterland tusschen F. Domela Nieuwenhuis en B. H. Heldt.

(Afgestaan door den heer A. B. Soep.)

„Vaarwel mijn Schoterland, ontvang een and'ren Heer!”

„De Amsterdammer” 25 Maart 1888.

had hem aange-trokken. En zoo was hij niet alleen reeds eenige malen opgetreden als spreker in arbeidersvergaderingen, maar hij had ook in „De Werkmansbode”, het orgaan van het „Alg. Ned. Werklieverbond”, zoogenaamde „Sociale Brieven” geschreven, die zeer de aandacht hadden getrokken, ofschoon men toen nog niet wist, dat hij er de schrijver van was.

Dit was in 1877 — '78. En hij kwam dus met de arbeidersbeweging in aanraking op het

tijdstip, toen zich de scheuring tusschen de meer gematigd-vrijzinnige en de socialistische elementen in het A. N. W. V., welke we hierboven in 't kort beschreven hebben, aan het voltrekken was.

Wat die „Sociale Brieven” bevatten, kunnen we hier natuurlijk onmogelijk in zijn geheel mededeelen. We moeten er dus mee volstaan met even te releveeren, dat hij in den eerste de stelling trachtte te bewijzen: „Wij zijn in het leven der volkeren op den weg van het Socialisme”. In den tweede besprak hij den dubbelen moordaanslag op den Duitschen keizer (door Hödel en Nobiling), om het werpen van de schuld op de sociaal-demokraten te ontzenuwen; verder behandelde hij een artikel van Noorman in „De Tijdspiegel” en een rede van Mr. Kerdijk te Franeker; Noorman had gepleit voor een internatio-

naal overleg, om de socialisten te bestrijden. De derde bevatte een beschouwing over de bekende uitspraak van Thiers: „Gij hebt slechts de keuze tusschen Katholicisme en Socialisme”. Domela Nieuwenhuis stemde hiermee in en vatte die twee begrippen aldus op: „Katholicisme is niets anders dan *heerschappij van den mensch over den mensch*; Socialisme niets anders dan *gelijke vrijheid voor allen*”. Tusschen die twee moet gekozen worden, zeide hij, en hij verweet verder de meerderheid der goeiden hunne bekrompenheid, daar zij evenzeer vreezen voor het *roode* als voor het *zwarte* spook. En vervolgens wees hij op de oppervlakkigheid, waarmee men — als men het een enkele maal deed — het Socialisme bestreed, enz.

Maar ofschoon hij meermalen dus de partij van het socialisme en van de socialisten koos, zelf was hij nog niet bij hen aangesloten. Hij was en bleef Luthersch predikant. Toch — en hoe zou dat ook anders gekund hebben? — moet er een zekere invloed van zijn sociale overtuigingen op zijn preeken zijn uitgegaan. Deze laatste werden dan ook steeds meer gewone redevoeringen met een maatschappelijke strekking. Een dier preeken werd door het Haagsche kerkpubliek zelfs met den naam van de „Komunepreek” bestempeld. „Ik preekte feitelijk een paar jaar socialisme in de kerk, met verwijzing meestal naar Jezus, wiens beginselen doortrokken waren van socialisme, al was het niet geheel in den zin, dien we er nu aan geven”, zoo schreef hij nog onlangs in zijn „Vijf-en-Twintigjarige Veldtocht tegen het Kapitalisme” (Inleiding).

Langzamerhand was hij ook op godsdienstig gebied aan den uitersten linkervleugel komen te staan en geraakte daardoor meermalen in botsing met verschillende toonaangevers onder de modernen; het restantje geloof, dat de modernen er op na houden, brokkelde toen zelfs ook af. Dat hij toen al niet uit de kerk trad, waarin hij zich nog zoo slecht thuis gevoelde, vond eensdeels zijn oorzaak in de groote mate van vrijheid, welke in het Evangelisch-Luthersch Kerkgenootschap in die dagen

werd verleend, en gedeeltelijk ook in de omstandigheid, dat hij hoopte het „logge lichaam der kerk — gelijk hij later zelf verklaard heeft — meer te kunnen spannen voor de groote sociale beweging onzer dagen door in de kerk te blijven dan door haar te verlaten”. En, zoo zei hij ook: „sinds hemel en hel waren weggevallen, kwam ik meer en meer tot het bewustzijn, dat wij den hemel hier op aarde moesten zoeken en dus ons best doen om allen, die wij in de kerk betitelen met den naam van broeders en zusters, een menschaardig gelukkig bestaan te verzekeren.”

Men ziet 't: Domela Nieuwenhuis is niet de eenige predikant geweest, die, toen hij tot de socialistische wereldbeschouwing was gekomen en op het punt stond het ambt van dienaar des Woords neer te leggen, moeilijk heeft kunnen scheiden, eenigen tijd is blijven treuzelen en talmen en nog getracht heeft Kerk en Socialisme, al zij 't dan ook met een losseren band, samen te houden. Een zevental jaren geleden heeft men hetzelfde met den heer Hugenholtz zien gebeuren, die, toen hij als voorganger van den „Protestantenbond” te Schiedam bedankte en plaats nam in de gelederen der sociaal-demokraten, ook eerst nog de illusie koesterde onder socialistische vaan een zoogenaamde „Arbeidskerk” te zullen kunnen stichten, die fijne vezels tusschen socialisme en godsdienst zou kunnen blijven voeden.

Maar evenals Hugenholtz die illusie heeft moeten opgeven en de scheidingslijn tot in haar consequentie heeft moeten doorvoeren, zoo heeft Domela Nieuwenhuis vijf-en-twintig jaar geleden ook reeds ingezien, dat het staan met de beenen op twee territoriën op den duur toch een onmogelijke houding was. En hij moest dan ook kiezen of deelen.

Zoo

VERLIET HIJ DE KERK

in het jaar 1879. Toch bleef hij nog eenigen tijd voeling met zijn volgelingen in de Evangelisch-Luthersche gemeente onderhouden, want 't was

De sociale revolutie, door Domela Nieuwenhuis voorgesteld aan Liebknecht.

(Afgestaan door den heer A. B. Soop.)

LIEBKNECHT: „Dat beest heeft nog geen tanden. Ge brengt hem vóór zijn tijd in miskrediet.

„De Amsterdamer,” 30 Aug. 1891.

op verlangen van vele hunner, die hem daartoe hun wensch hadden te kennen gegeven, dat hij geregeld eens in de maand in het gebouw van de Loge te 's-Gravenhage voordrachten hield. Deze voordrachten werden druk bezocht door personen van allerlei rang en stand, wat 't best viel af te leiden uit de opbrengst der kollekten, die aan het einde der samenkomsten tot dekking der kosten werden gehouden, want de toegang was vrij. Later gaven eenige personen hem te kennen, dat zij moeite wilden doen om voldoende gelden bijeen te krijgen, om evenals te Amsterdam

EEN „VRIJE GEMEENTE”

op te richten, waarvan hij dan de voorganger zou zijn geworden. Ofschoon 't hem in die dagen, toen hij een flink traktement moest derven, lang niet onverschillig zou zijn geweest, om op die wijze eenige vaste inkomsten te krijgen, sloeg hij dit aanbod toch af, omdat hij vreesde dat zoo'n „Vrije Gemeente” spoedig ontaarden zou in een kerkje naast de bestaande, en, om de geestige uitdrukking van een Israëliet te gebruiken, die niets meer van het geloof zijner vaders moest hebben, op de vraag: waarom hij geen Christen werd? ten antwoord gaf: waarom zou ik een gescheurd kleed weggoien, om een gelapt aan te trekken? Hij had dan ook geen lust om op die manier den nieuwen wijn alweer te gieten in oude zakken. Het voorbeeld der „Vrije Gemeente” te Amsterdam onder den heer H. P. Hugenholtz Jr. was voor hem bovendien geen aanmoediging geweest, want hij meende daarin niets te zien dan een hoogst fatsoenlijke rendez-vous van vrijzinnigen op godsdienstig gebied, dat het eigenlijke volk geheel buitensluit. En persoonlijk had hij daar ook een allesbehalve prettige ondervinding opgedaan, toen hij er een toespraak gehouden had over het woord: „Wat gij wilt dat de menschen u doen zullen, doet hun ook alzoo.”

„Dit woord — en nu citeeren we den heer Domela Nieuwenhuis zelf — was het socialisme in een notendop, en nog hierinner ik mij, dat bij het uitgaan door verschillende personen werd betuigd: maar dat is socialisme! De deur van

het gebouw bleef dan ook sinds dien tijd zorgvuldig voor mij gesloten, want wel wil die gemeente vrij zijn tegenover het *kerkelijk* dogma, maar wee dengenen, die de *maatschappelijke* dogma's aantast; hij loopt gevaar, om evenals ik, ook uit die nieuwerwetsche synagoge geworpen te worden.”

Domela Nieuwenhuis nam het aanbod zijner Haagsche vrienden dus niet aan en bleef vrij-man.

ZIJN AFSCHIED.

Waar we hierboven zeiden, dat hij de kerk verliet, daar verzuimden we nog er aan toe te voegen, dat hij er niet „zoo maar” uitliep, maar dat hij op de gebruikelijke wijze zijn afscheid nam van den kansel. Hij deed dat in twee toespraken, die later zijn gedrukt en herhaaldelijk herdrukt en waarin hij aan zijn gemeentenaren zijn inwendig zieleproces uiteenzette en de motieven uiteenlaarde, welke hem tot heengaan geroept hadden.

Merkwaardig is 't evenwel, dat ofschoon een nieuwe wereldbeschouwing hem 't blijven in de kerk onmogelijk had gemaakt, het woord „socialisme” in geen dier toespraken voorkomt en dat 't zelfs nog eenigen tijd duurde eer hij met het noemen van dit woord openlijk voor zijn sociaal-demokratische overtuiging uitkwam. Wel treft men er de benaming „humanisme” in aan, die hij schijnt te willen te gebruiken voor een gevoel van algemeene menschelijkheid of naastenliefde.

In die afscheidsrede stelt hij o.a. een oude en een nieuwe wereldbeschouwing tegenover elkander, en wel in de volgende bewoordingen:

Zoo staan twee wereldbeschouwingen tegenover elkander in dezen onzen tijd als scherpe tegenstellingen elkander uitsluitende: de *oude* die buiten de zichtbare wereld nog een onzichtbare wereld elders kent, en de *nieuwe*, die dat geloof aan eene andere wereld verwerpt en alleen de zichtbare wereld maakt tot voorwerp van haar onderzoek. Tusschen die beiden in bewegen zich echter duizenden en duizenden, die wel is waar overhellen tot de nieuwe wereldbeschouwing, maar te vol zijn van den ouden zuurdeesem in

De scheuring in de Sociaal-Demokratische partij.

(Afgestaan door den heer A. B. Soep.)

Een leider, die in zijn hemb blijft staan.

„De Amsterdammer” 2 Sept. 1894.

de wereld hunner voorstellingen om de oude geheel te laten varen. Zij hinken op twee gedachten, zij willen den nieuwen wijn wel, maar liefst in de oude ledereen zakken. Jezus herinnerde reeds dat dit niet ging, en toch wil men het telkens beproeven tot eigen schade en schande, onleerzaam als men is. Neen, geloofsgodsdiensten laten geen hervormingen toe, want het geloof is niet vatbaar voor meer of minder, het is klaar in zichzelf, het stilstaande, en willen zij invloed uitoefenen dan zouden zij van karakter moeten veranderen en zich omzetten in redegodsdiensten. Maar dat is hetzelfde als van de kerk, de bewaarplaats des geloofs, te vorderen, dat zij haar eigen doodvonnis onderteekende om ten grave te worden besteld.

Verder wijst hij er ook op, dat wetenschap en kerk niet hand in hand meer kunnen gaan, en

dat men zich, bij de leuging der bestaande nooden, niet meer door de kerk in slaap laat preeken.

Al wat de wetenschap ontdekte, het vond een heftige bestrijding van de zijde der kerk, al wat algemeene ontwikkeling aanging, het kon rekenen op den tegenstand der kerk. Zoo is het geschied, dat de bloeitijden des geloofs de duistere bladzijden waren in de geschiedenis der zedelijkheid van het menschelijk geslacht. En nog blijft de kerk in haar afdelingen dezelfde rol vervullen. Waar blijft zij, als het aankomt op de maatschappelijke belangen? Zij gaat evenals de priester in de bekende gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan aan de ellende voorbij zonder de hand uit te strekken tot leniging van nood en zorg. Nog steeds wordt telkenmale door haar 't woord op de lippen genomen: dat behoort niet tot den werkring der kerk, dat gaat ons als kerk niet aan. Natuurlijk „mijn rijk is niet van deze wereld!” Of onrecht heerscht of ongelijkheid den bodem inslaat aan alle broederlijkheid, of overheersching hard drukt op de schouders van velen — wat vraagt de kerk daarnaar? Zij heeft het veel te druk met doopen en avondmaalvieren en reglementen maken. Wordt er wel behoorlijk gedoopt, zooals is voorgeschreven? — dat vraagt zij, en hij 't minste verzuim wordt met verontwaardiging melding gemaakt van de afwijking —

maar of daar honderden en duizenden kinderen sterven door gebrek aan voedsel, gezonde lucht en slechte verzorging, daarvan trekt zij zich niets aan, het ligt niet binnen haar gebied. Voortdurend werd voorgepreekt, hoe men liefde moest hebben en tevreden zijn, dat alles gaven waren van den hemelschen vader, wien men dankbaar moest wezen, hoe een dronk water en een stuk droog brood den arme veel beter smaken dan den rijke zijn keurigst gerecht, dat een hut van leem en een bed van stroo te verkiezen zijn boven het prachtigst paleis en het donzigt bed, omdat de gemoedsvrede bij die weelde niet gevonden wordt. Maar hiermede laat men zich niet meer in slaap preeken.

En dan verklaart hij als dienaar der kerk en door haar bezoldigd het kerkgebouw „niet (meer) te mogen beschouwen als openbare spreekplaats,

waar (hij) door (zijn) prediking ondermijnt, wat juist het wezen der kerk uitmaakt”. Met deene hand afbreken wat men met de andere opbouwt, is een even verdrietig als onbegonnen werk. Welnu, te werken aan de bevordering van het „humanisme” (en ook hier gebruikte hij het woord „socialisme” dus niet) en dat te doen als voorganger in een kerk, die in beginsel tegenover dat humanisme staat, dat kon en mocht hij niet; dat was hem duidelijk geworden.

(Afgestaan door den heer A. B. Soep.)

Mr. THORLSTRA (tot Nieuwenhuis): „Wie 't lest licht, lacht 't best. Ziet ge wel, hoe ze allen op ons nieuwe licht afkomen!”

„De Amsterdammer”, 2 Jan. 1898.

riep hij den kerkgangers toe, — langer aan het hoofd der gemeente te staan.” Zoo ging hij.

DE OPRICHTING VAN „RECHT VOOR ALLEN”.

Ontslagen nu van alle boeien, die hem in zijne vrije gedachtenruimte zouden hebben kunnen belemmeren, beschikkende over al zijn tijd, had hij dus nu gelegenheid zich geheel aan de arbeidersbeweging te gaan wijden en zich in den maatschappelijke en economischen strijd van die dagen te werpen.

En dat deed hij dan ook met zijn woord zoowel als met zijn pen.

Den 17^{en} Februari 1879 had hij in den Amsterdamschen Werkmansbond een voordracht gehou-

den over „Grond en bodem in gemeenschappelijk bezit”. Van de verschillende sprekers, die voor en na daar optraden, was Domela Nieuwenhuis den vooruitstrevenden werklieden 't best bevallen. Geen wonder dus, dat de „Sociaal-demokratische Vereeniging” te Amsterdam er al spoedig aan dacht, hem als spreker uit te noodigen. Op Aansings verzoek kwam hij dan ook te Amsterdam en hield voor de sociaal-demokraten den 7^{en} September een rede over: „Wat willen de Socialististen?” Van dien tijd af — dus nu ongeveer vijftientig jaren — dateert de samenwerking van de socialistische arbeiders in ons land met Domela Nieuwenhuis.

Ook den 15^{en} Juni van datzelfde jaar had hij te Gent in België over het onderwerp „Grond en bodem in gemeenschappelijk bezit” gesproken.

Teekenend voor den reuk, waarin in die dagen het socialisme nog stond, was hetgeen er bij die gelegenheid voorviel: op een goeden achtermiddag vervoegde zich ten zijnen de heer Van Schernbeek, de toenmalige hoofdkommissaris van politie in Den Haag, met wien hij bekend was, omdat zijn vrouw tot zijn gemeente behoorde (het was kort voor zijn afscheid van de kerk). In alle vriendschap kwam deze hem nu waarschuwen, want hij had uit Brussel van de Belgische regering een telegram ontvangen om infichtingen omtrent zijn persoon. De heer Van Schernbeek had terug getelegrafeerd, dat Domela Nieuwenhuis een respectabel predikant was, van wien hij niets anders dan goeds kon vermelden. Echter vroeg hij hem of hij wel wist voor wat voor lui of hij daar ging spreken, want de toen nog bestaande „Internationale”, waarvoor hij zou optreden, was de beruchte vereeniging van de „omverwerpers der maatschappelijke orde”. De heer Domela Nieuwenhuis bedankte den hoofdkommissaris voor zijn goede bedoelingen en ging toch.

Dr. de Paepe verhaalt in zijn „Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik” van 1880, dat de Dentsche bourgeoisie 't zoo vreemd vond, dat een Luthersch predikant over zoo'n onderwerp zou spreken, dat ze zich die vergadering ongetwijfeld als het signaal voor een proletariërs-opstand voorstelde, die aan de Wederdoopers der 16^e eeuw zou herinneren. Veel stille politiemacht was dan ook aanwezig, en in den kelder van het lokaal vond men, toen men daar ging kijken, omdat er eenige beweging vernomen was, niemand minder dan... den kommissaris van politie!

Maar niettegenstaande de moeilijkheden, die men hem van vele kanten in den beginne in den weg legde en niettegenstaande de moeite, die men deed om hem terug te houden van een openlijke deelneming aan de socialistische beweging, heeft hij zijn weg toch gevolgd, rustig, zeker en met wilskracht. Want, zooals hij van zich zelf heeft getuigd, heeft hij steeds een

GROOTEN AFKEER VAN HUICHELEN

gehald, die 't hem onmogelijk maakte zich anders voor te doen dan hij was of zijn opinies voor zich te houden. Toen hij nog in de kerk was, liep hij dan ook het verwijt op van een zijner kollega's, thans hoogleeraar in de godgeleerdheid, dat hij een hartstocht voor waarheid had, welke hem ten onder brengen zou, indien hij dezen niet wist te bedwingen.

Dat verwijt heeft hij zich steeds tot een grooten eer aangerekend. „Had ik — zoo verklaarde hij — in mijn leven meer met de waarheid willen of liever kunnen transigeeren, o wat zou ik een ander lot gehad hebben!”

Hij kon geen onrecht zien of hij stelde zich partij. Ook dit berokkende hem heel wat last, want dikwijls was 't: waarom bemoeit gij er u ook mede? Het is uw zaak toch niet! Maar hij bemoeide er zich mee, omdat hij *moest*, omdat de innerlijke aandrang hem te sterk werd. En als anderen tot hem zeiden: laat een ander eens beginnen!, dan was zijn antwoord: waarom ik niet? Ik gevoel misschien beter, dat het onrecht is en daarom tred ik er voor in de bres. Het is wel lastig, dat men zich gedrongen gevoelt tot spreken of handelen, het is ook onvoordeelig — dat ondervond hij maar al te zeer — maar wat kan men er aan doen?

In elk geval, dien nacht naar recht, dien hartstocht naar waarheid, men zal ze terug vinden in al zijn werken, die zonder deze niet goed te begrijpen zijn.

Maar hij begreep ook, dat hij, vervuld van medelijden met de schare der proletariërs, dit medelijden nooit in nuttig en praktisch werk zou kunnen omzetten, indien hij zich niet in de stelsels van zijn voorgangers had verdiept, en dat, wilde hij iets voor anderen wezen, hij vóór alles zelf moest zorgen goed beslagen ten ijs te komen. Al wat geleerd en machtig en invloedrijk was, zou hij tegen zich krijgen. Men zou beginnen hem uit te maken voor een schreeuwer, en weeten niet. Men zou daarna een blaam trachten te werpen op zijn zedelijk leven. Men zou hem voor gek verklaren.

En tegen dit alles is hij zich toen gaan wapenen door een tijd van ernstige en gezette studie door te maken, waardoor hij tevens in konnektie kwam met de groote voormannen van de socialistische beweging in het buitenland, met mannen als Bebel en Liebknecht in Duitsland, Hyndman in Engeland, Anseele in België, Jules Guesde en Lafargue (Karl Marx' schoonzoon) in Frankrijk, met vele van welken hij zelfs vriendschapsbanden aanknoopte, waarvan sommige — bij zijn overgang van het parlementair socialisme naar het revolutionair socialisme en het anarchisme — later weer verbroken werden.

Meer en meer voelde hij toen ook de behoefte, om niet alleen meer door middel van het *gesproken*

maar ook van het *geschreven* woord propapanda voor zijn beginselen te gaan maken.

En daarvoor had hij een grotere vrijheid van beweging noodig, dan hij tot nu toe met zijn pen genoot.

We zeiden reeds, dat hij, ofschoon anoniem, in de „Werkmansbode”, het orgaan van het A. N. W. V., „Sociale Brieven” had geschreven, die zeer de aandacht hadden getrokken. Ook verder werkte hij aan dat blad nog mee, en die medewerking werd in den aanvang zeer op prijs gesteld, totdat er

EEN SCHEIDING KWAM,

veroorzaakt door het geld.

Er waren in het Verbond immers twee stromingen ontstaan, gelijk we hierboven uitvoeriger hebben uiteengezet: die van Mr. Kerdijk en die van Domela Nieuwenhuis. Nu was er een groot tekort op het blad, dat gedekt moest worden. Domela Nieuwenhuis beloofde zijn hulp om het noodige geld bij elkaar te brengen en wist een nogal aardig bedrag bijeen te krijgen bij eenigen zijner toenmalige vrienden. Maar (we geven hier de lezing van D. N. zelf) Mr. Kerdijk had een machtiger arm en wist veel meer bijeen te krijgen. En dit had tot gevolg, dat de weegschaal ook meer naar diens kant oversloeg.

Bovendien was langzamerhand, ook om andere redenen, zijn verhouding tot de „Werkmansbode” van minder vriendschappelijken aard geworden: in de eerste plaats wegens een aanval op den heer Van Marken, en in de tweede plaats wegens een polemiek met Prof. Pekelharing naar aanleiding van een artikel van deze in de „Vragen des Tijds” over het bekende kongres te Utrecht.

En toen besloot Domela Nieuwenhuis ook hier te breken en naar een eigen, vrije tribune uit te zien.

Door de hulp van een zevental vrienden, die instonden voor de risiko gedurende het eerste jaar stak hij in zee, en op 1 Maart van het jaar 1879 verscheen bij den uitgever W. C. de Graaf te Amsterdam het eerste nummer van

„RECHT VOOR ALLEN”.

Merkwaardig is 't, hier even op te merken, dat bijna tegelijkertijd, maar zonder dat de partijgenooten iets van elkander wisten, met tusschenruimten van enkele weken, ook in het buitenland de eerste nummers van sociaal-democratische organen het licht zagen. Most gaf in die dagen zijn „Freiheit” uit; Kropotkine kwam met den „Révolté” (later herdoopt in de „Révolte” en vervolgens in den „Temps Nouveau”) en in Zürich deed Von Vollmar zijn „Socialdemocrat” verschijnen.

De uitgave van „Recht voor Allen” is een historisch moment geworden in de geschiedenis der arbeidersbeweging en van de sociaal-democratie in Nederland. En het artikel, waarmee

het eerste nummer ingeluid werd, heeft daardoor een bijzondere betekenis gekregen. We doen er daarom hier het begin van volgen:

„Andere tijden, andere behoeften!”

Op elk gebied is dat waar. Zou het niet gelden van het staatkundige leven eens volks? De beginselen, die eenmaal baanbrekend mochten heeten, zij zijn na eenigen tijd verouderd en een later geslacht is er aan ontgroeid. Als de partij, die eenmaal voorging in den grooten strijd en zoovelen mogelijk verzamelde rondom de banier des Rechts en der Menschelijkheid, niet meegaat met den tijd en er de draagster van is, dan gaat de tijd er over heen en zij geraakt er buiten.

Zoo is het gegaan met hetgeen men in ons land de liberale partij gelieft te noemen.”

En verder heet het: „Niet dus het volk onmondig gelaten en met vaderlijke goedheid geregeerd voor het volk, neen alles zij en worde door het volk gedaan.”

Het artikel eindigde:

„Wie in dat streven ons steunen wil, hij sluitte zich aan. Wetende wat wij willen, zullen wij in den aanvang misschien eene kleine partij zijn, die geen of weinig gewicht in de schaal werpt, bespot en belachen door de bezitters der macht, bestreden of doodgewezen door de koninklijke pers, maar als wij uit alle lagen der maatschappij de onzen kunnen rekruteeren, dan ontstaat er gemeenschap, solidariteit van belangen, en deze alleen is het hechte steunsel voor de onafhankelijkheid van den staat, voor de algemeene welvaart en geluk voor allen.”

Het woord „sociaal-democratie” werd in dit eerste artikel nog wel niet genoemd, maar zeer spoedig bleek uit den inhoud, dat het blad dien weg opging.

Op den 1^{en} Maart van dit jaar was 't dus 25 jaar geleden, dat het eerste sociaal-democratische orgaan in Nederland verscheen, waarvan Domela Nieuwenhuis er 19 hoofdredakteur was. Maar toen was 't tevens ook 25 jaar geleden, dat hij op den voorgrond kwam te staan, en dat zijn openbare loopbaan op een nieuw terrein een aanvang nam: — een loopbaan, die hem naar den allerhoogsten top voerde, een richting deed geven aan de arbeidersbeweging van zijn land en, zooals we in den aanvang reeds opmerkten, ook tot hysterische vergoding en verregaande verguizing van zijn persoon aanleiding gaf.

De tijd om deze loopbaan te beschrijven en naar waarde te schatten, is nog niet aangebroken. Daarvoor staat Domela Nieuwenhuis nog te veel in de beweging, en daarvoor woelen rond hem nog te veel de hartstochten van vrienden en vijanden. Er is nog te weinig perspectief in zijn verschijning en de man, die dat onpartijdig zou kunnen doen, zonder dat hij zelf een speelbal zijner eigen passies werd, zouden we nog niet kunnen aanwijzen: — de verschijning van Domela Nieuwenhuis heeft nog altijd dit merkwaardige, dat hij niemand in zijn nabijheid on-

verschillig laat, maar de menschen steeds tot zijn vrienden of vijanden maakt — die man is nog niet geboren.

We zullen en kunnen er ons dus ook niet aan wagen.

Het eenige wat we wèl doen kunnen en zullen, is een paar episodien uit die loopbaan hier nog even in herinnering brengen, en daaraan dan toevoegen eene vermelding van eenige zijner karaktereigenschappen.

Allereerst dan iets over

ZIJN GEVANGENSCHAP,

welke hij aan de volgende omstandigheden te danken had.

De jaren 1886 en '87 hebben tot de meest bevoegene van zijn leven behoord; de vervolgingen tegen het socialisme waren toen ten top gestegen; men was socialistendol. Maar ook in dien tijd was Domela Nieuwenhuis populairder dan ooit. Men weigerde rechtspersoonlijkheid aan de vereeniging, die zich ten doel stelde het vereenigingsgebouw „Walhalla” in Den Haag te exploiteeren; men weigerde rechtspersoonlijkheid aan den sociaal-demokratischen Bond; Croll, de socialist, werd ontslagen als ambtenaar aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken; Van Ommeren werd wegens het aanpakken van een biljet, een majesteitschennis bevattend, tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld; maar de heer Du Tour van Bellinckhave werd (gelijk Vliegen in zijn bekend werk mededeelt) als Minister van Justitie gehandhaafd, niettegenstaande de ont-hullingen van zijn betrekkingen in de gevangenis met Jeanne Lorette door Methöfer.

En nu was 't in die dagen, dat een artikeltje in „Recht voor Allen” verscheen, getiteld: „De Koning komt”. Gebruikmakend van een wet van 1829, dat over een paar maanden, wegens de invoering van het nieuwe Wetboek van Strafrecht, zou komen te vervallen, werd toen tegen Domela Nieuwenhuis als hoofdredakteur van dat blad, een klacht ingediend.

Er was dus haast bij 't werk, en inderdaad werd een vervolging wegens *majesteitschennis* ingesteld op grond der twee volgende in dat stuk voorkomende zinsneden:

„De groote bladen zullen weder lange verhalen doen en liegen van de liefde van het Huis van „Oranje voor 't Nederlandsche Volk en van de „geestdrift van genoemd volk voor zijn vorst.”

En de bewering dat men in de groote bladen

„slechts leest zinneloze en zouteloze berichten „omtrent handelingen van Z. M. die noch eerbied, „noch toewijding, noch eenige geestdrift kunnen „uitlokken voor iemand, die zoo weinig werk van „zijn baantje maakt.”

De Rechbank veroordeelde hem in eerste instantie tot een jaar celstraf.

Maar wat bleek nu daarna? Dat Domela Nieuwenhuis niet eens de schrijver was van het gekrimineerde stuk, doch zich naar eerlijke persoonsaansprakelijkheid eenvoudig verantwoordelijk had gesteld omdat, naar de bestaande wetgeving, bij onbekendheid des schrijvers, de doodonschuldige drukker zou worden vervolgd. Toen daarop de zaak in hooger beroep diende voor het Hof bleek het geweten van den werkelijken schrijver te zijn ontwaakt, en tot niet geringe ontsteltenis der rechters produceerde de advocaat M. J. de Witt Hamer uit Middelburg, in tweede instantie, voor het Hof, een nieuwen getuige in den persoon van zekeren Boelens te Amsterdam, die verklaarde zich tegenover Domela Nieuwenhuis niet verantwoord te achten door in zijn zwigen te volharden en zich daarom bekend maakte als schrijver van het stuk, waarvoor Domela Nieuwenhuis in eerste instantie was veroordeeld.

Trots deze verklaring van Boelens door tal van aanwijzingen onomstootelijk waar gemaakt, bevestigden zoowel het Hof als de Hooge Raad het tegen Domela Nieuwenhuis gewezen vonnis van een jaar celstraf. Enkele maanden later slechts werd een persoon, die had gezegd: „Onze koning Willem III is een schoft, een gemeene ploert en „een groote smeerlap en het geheele vorstelijke „huis is een... boel” veroordeeld tot... vijf en twintig gulden boete of 4 dagen hechtenis!

De Nederlandsche justitie heeft zich in die dagen dus niet kunnen vrij houden van de blaam, zich meer door haar wraaklust tegen den socialistleider Domela Nieuwenhuis dan door gevoelens van recht te hebben laten leiden.

En deze, nml: Domela Nieuwenhuis, die noch gestolen noch gemoerd had, maar slechts schuldig was aan het feit van majesteitschennis door middel van een stuk, dat hij niet eens zelf geschreven had, werd gelijk behandeld met den gemeenten boef: zijn haar en baard werden hem in de gevangenis afgeschoren; men stak hem in een boevenpakje, en nam hem zelfs een portretje van zijn overleden vrouw af en een huwelijksring, dien hij als een weemoedige herinnering aan haar was blijven dragen, ja, toen deze niet vlug genoeg van zijn vinger verwijderd kon worden, koelde men zijn hand af!

De geest van verbittering, welke in die dagen in de arbeiderskringen heerschte tegen alles wat gezag en regeering was, laat zich dus wel verklaren.

Zoals men weet, heeft men Domela Nieuwenhuis echter zijn volle straf niet laten of derven laten uitzitten, bang als men was voor de al te zeer geprikkelde openbare meening. Vóór het einde van het jaar werd hij weer op vrije voeten gesteld.

Enkele maanden later kozen de kiezers van Schoterland hem nu tot

LID DER TWEEDE-KAMER.

Hij was de eerste socialist, die ons Parlement binnen kwam.

We herinneren ons nog het pijnlijk moment in de zitting der Kamer toen Domela Nieuwenhuis er zijn entree maakte; toevallig waren we er op een der tribunes getuige van.

Het is de gewoonte, dat als een nieuw lid de voorgeschreven eed in handen van den Voorzitter heeft afgelegd (dit geschiedt staande op de open ruimte voor den presidentszetel) en den gebruikelijken gelukwensch uit diens mond heeft ontvangen, de oudere leden naar hem toekomen, om hem de hand te drukken en op zijn gemak te zetten.

Maar toen de heer Nieuwenhuis den eed had afgelegd, week de Kamer tegenover hem — voor den eersten keer! — van deze usance af. Niemand stond op, men ging hem de hand niet toesteken, men liet hem staan, vreemd en alleen op die open ruimte. Dat was een pijnluk oogenblik. Totdat eindelijk de antirevolutionnaire heer Keuchenius uit zijn bankje verrees en op hem afstapte, het voorbeeld aan eenige anderen gevend. Toch deden allen 't nog niet.

Nieuwenhuis' aanwezigheid in de Tweede-Kamer was er een van eigenaardigen aard. En zooals we hem daar hebben waargenomen, hebben we hem ook later beschreven. *) Ziehier eenige regels er aan ontleend:

Op de buitenste rij links zit Domela Nieuwenhuis geheel alleen op een bankje voor twee personen bestemd, met de armen gekruist op de borst, en leunend achterover in eene nietsdoende houding. Overal praten de leden samen, naast hem, van voren en van achteren; er wordt gelachen, geloopt, geschreven; koeranten worden gelezen en briefwisselingen bijgehouden; een gezellige drukte heerscht tusschen de leden onderling.

Maar verlaten, gemeden, wordt de socialistische aanvoerder aan zijn lot overgelaten; niemand neemt notitie van hem; men gaat langs zijne zijden heen zonder hem te groeten. Stom, als een miskende groothed, zondert hij zich in zijn stilzwijgendheid af; ook hij tracht niet met zijne medeleden in aanraking te komen, en slechts bij hooge uitzondering ziet men een Goeman Borgesius of een Lieftinck even naast hem neêr zitten, kennelijk slechts een gesprek over parlementaire zaken met hem voerend. En zijn zij opgestapt, dan zinkt Nieuwenhuis weer in zijn geïsoleerde sprakeloosheid terug.

Het was voor de Nederlandsche arbeiders een vreemd, doch heerlijk gevoel iemand in de Kamer te hebben, die hun klachten en hun wenschen liet hooren, en een feit is 't, dat tijdens zijn lidmaatschap in werkliedenkringen meer belangstelling dan vroeger in de werkzaamheden van

het parlement werd getoond. Vooral had hij veel succes met zijn interpellatie over de toestanden in de venen, waarbij hij sterk te keer trok tegen de verplichte winkelnoring. De door hem bij die gelegenheid gehouden redevoering werd met duizenden exemplaren door het land verspreid en moest driemaal herdrukt worden. De Minister van Justitie, de heer Ruys van Beerenbroeck, erkende in het debat de bestaande misbruiken in de venen wel, maar weigerde toezegging te doen een wetsontwerp tot tegengaan der verplichte winkelnoring in te dienen. Domela Nieuwenhuis maakte toen gebruik van zijn recht van initiatief en diende toen zelf zulk een wetsontwerp bij de Tweede-Kamer in, hetwelk hij later nog eens wijzigde. Wel kwam het nooit in openbare behandeling, maar 't had toch dit effect, dat de Minister van Justitie er den 15^{den} Mei 1889 eindelijk toch zelf toe overging een wetsontwerp tot regeling dier materie in te dienen.

Ook bij de behandeling van het voorstel tot verlenging van het oktrooi aan de Nederlandsche Bank weerde hij zich duchtig*). Maar dit sloeg minder bij de arbeiders in; aangezien dit eene zaak gold, waarbij hun onmiddellijk belang niet zoo zeer betrokken was, interesseerden zij er zich ook niet zoo sterk voor. Ook bij de behandeling van de Arbeidswet en eenige malen bij de Begrotingen deed hij zich gelden. Maar dit is ook alles, wat van zijn parlementaire loopbaan valt te vermelden. Bij de periodieke verkiezingen werd zijn mandaat niet hernieuwd.

Uit zijn lidmaatschap van de Kamer blijkt dus, dat Domela Nieuwenhuis in die dagen nog tot de „parlementaire“ socialisten behoorde.

Eenige jaren later zou dit echter anders wezen. Meer en meer begon hij terug te komen van de overtuiging, dat er langs parlementairen weg voor de verwezenlijking zijner denkbeelden nog wel iets te bereiken viel. Ervaringen op allerlei gebied hebben hem tot die désillusie gebracht. En in dit opzicht stond hij niet alleen. Want men kan gerust zeggen, dat tegen het jaar 1894 dit de meening was geworden van een groot deel der sociaal-demokraten van die dagen. En toen er op het kongres te Utrecht een motie werd voorgesteld en aangenomen, waarbij bepaald werd, dat men niet meer — zelfs niet als propagandamiddel — aan de verkiezingen zou deelnemen, en zich dus voortaan van alle politieke aktie zou onthouden, toen ontstond er in de partij der sociaal-demokraten de groote scheuring tusschen de „parlementaire“ en de „revolutionaire“ socialisten, die tot op heden nog voortduurt.

*) Hij diende o. a. een motie in, om de Kamer zich te laten uitspreken voor de oprichting van een Staatsbank en dus het oktrooi aan de Nederlandsche Bank niet te vernieuwen, welke motie echter met algemeene stemmen op één na (die van D. N.) verworpen werd.

*) „In en Om de Tweede-Kamer“, bld. 32, (1889).

De „parlementairen” verlieten den Bond, en twaalf honner deden in 1894 den bekenden oproep, die tot de oprichting der „Sociaal-demokratische Arbeiderspartij” heeft geleid.

Domela Nieuwenhuis bleef bij

DE REVOLUTIONNAIRE SOCIALISTEN

en behield ook „Recht voor Allen”, dat het orgaan dier fractie bleef.

Dit duurde tot 1897 toen hij zich ook van dezen afscheidde en zich op het

ANARCHISTISCH STANDPUNT

plaatste. De omstandigheden, waaronder dit plaats vond, zullen we hier niet vermelden; deze te memoreeren, zou meer thuis behooren in een geschiedenis van het socialisme in ons land, dan wel in deze schets. We zullen hier alleen releveeren, dat het kongres van den Socialistenbond, in 1897 te Rotterdam gehouden, langs een omweg weer terug kwam op het besluit van het kongres van Utrecht van 1894, om niet meer aan de politieke aktie mee te doen. Men besloot daar, dat wel de partij als zoodanig zich zou blijven onthouden, maar dat de „afdeelingen” het recht kregen zich weer met de verkiezingen in te laten; later werd dit besluit nog eens veranderd in dien geest, dat in plaats van de afdeelingen den leden individueel werd veroorloofd zich met de politieke aktie in te laten.

Domela Nieuwenhuis, die er altijd veel te veel van gehouden had om recht door zee te gaan, kon zich bij deze handelwijze zijner partijgenooten niet neerleggen, en moest, om konsekwent te blijven, dus ook den Socialistenbond verlaten. En dit deed hij dan ook. Toen werd de partij der

VRIJE SOCIALISTEN

opgericht, die thans reeds 45 „groepen” of afdeelingen telt: — de eigenlijke anarchisten van den dag, al zijn 't dan ook geen „anarchisten-van-de-daad”.

Toch bleef Domela Nieuwenhuis nog eenigen tijd een zwakken band met den „Socialistenbond” onderhouden. Op het kongres te Rotterdam had men hem met algemeene stemmen herbenoemd tot redakteur van „Recht voor Allen”, het orgaan van dien Bond (de S. D. A. P. had in middels het blad „De Sociaal-Demokraat” opgericht, later herdoopt in „Het Volk”), en hij had zich bereid verklaard die funktie tijdelijk te blijven waarnemen. En dit deed hij tot April 1898, toen hij „De Vrije Socialist” ging uitgeven; „Recht voor Allen”, dat hij 19 jaar gereedigd had, verdween en Domela's nieuwe orgaan, dat er eigenlijk een voortzetting van was, nam diens plaats in.

Daarmee was de laatste band met de oude partij verbroken.

VEEL LEED GEHAD.

Toen we hierboven terloops wezen op het vele verdriet, dat Domela Nieuwenhuis ten deel is gevallen, en de toezegging deden, er later op terug te komen, doelden we niet alleen en uitsluitend op de vele teleurstellingen, die hij in zijn politieke loopbaan heeft beleefd. Décepties, ontgochelingen, het breken van vriendschapsbanden (b.v. die met Croll, Van Kol en zoo vele anderen), het omslaan van vereering in afschuwelijke haat: — dit alles is ruimschoots zijn deel geweest, meer misschien dan een zijner tijdgenooten. Maar we hadden meer speciaal het vele huiselijke leed op 't oog, dat hem op vrij jeugdigen leeftijd getroffen heeft.

Sinds vijftientig jaar geheel-onthouder en vegetariër, heeft hij steeds een ingetogen, eenvoudige en hoogst zedelijk bestaan geleid. Ware er op dit gebied maar een kleinigheid op zijne handelingen aan te merken geweest, zijne vele vervolgelingen en bloedvijanden zouden niet nagelaten hebben 't aan de groote klok te hangen, 't rond te bazuinen en ten zijne nadeele te exploiteeren. Maar zelfs de fijnste snuffelaars hebben in dit opzicht niets op hem te viltten gevonden en hebben hun handen van zijn zedelijk leven moeten afhouden.

Bovendien was zijn huiselijk leven geheiligd door veel tegenspoed, en zelfs zijn felste vijanden hebben niet kunnen nalaten hem hun medegevoel voor zooveel leeds te betuigen.

Reeds op 38-jarigen leeftijd was hij voor de derde maal weduwnaar.

Eerst was hij getrouwd geweest met Johanna Lulofs, die hem twee jongens schonk. Later huwde hij met Johanna Adriana Verhagen, uit welk huwelijk twee dochters geboren werden. Na den dood van deze, hertrouwde hij met Johanna Frederika Schingen Hagen, die onder de arbeiders en zijn partijgenooten erg gezien en bemind was. Zij ontviel hem den 27^{en} Februari 1884 in het kraambed, spoedig in den dood gevolgd door haar kind. Ten slotte trad hij in 1891 in het huwelijk met Bertha Godthelp uit Harlingen, met welke hij nu sinds eenigen tijd te Hilversum woont, op de plaats in den aanvang van het artikel beschreven.

DOMELA NIEUWENHUIS ALS SCHRIJVER.

Men heeft Domela Nieuwenhuis verweten, dat hij als wetenschappelijk schrijver over het socialisme zoo weinig op den voorgrond is getreden, en dat de meeste zijner publikaties uit zijn gedrukte redevoeringen bestaan; dat hij hoofdzakelijk verzamelde en zelf weinig oorspronkelijks gaf.

Tot een zekere hoogte is dit ook waar.

Maar de oorzaak van dit verschijnsel is wel na te gaan.

Ze moet doodeenvoudig in deze omstandigheid gezocht worden, dat zijn tijd veel te veel door

de propaganda, het rustelooze reizen, 't houden van redevoeringen, 't deelneemen aan de politieke aktie, zijn Kamerlidmaatschap, zijn joernalistieke bezigheden en zijn polemieken met tegenstanders van allerlei aard in beslag werd genomen, om hem gelegenheid te geven zich tot rustige studie en kalm schrijven neer te zetten. Een groot deel van zijn leven heeft hij in een roes van aktiviteit en beslommeringen van partijpolitiek doorgebracht. Hij is jaren lang de ziel der socialistische beweging in ons land geweest. Er was niets of hij werd er bijgehaald, er gebeurde niets of hij was er bij betrokken. Men ontstal hem zijn tijd, en hij moest zijne wetenschappelijke kennis in kleine pasmunt débiteeren.

Toch heeft hij, dit alles in aanmerking genomen, nog vrij veel gepubliceerd. In den beginne hadden die publikaties nog een Bijbelsch-filosofisch karakter. En in dit opzicht noemen we zijn redevoeringen uitgesproken in het gebouw van de Loge te 's Gravenhage, kort na zijn uitreden uit de kerk, over de Nicodemustype (of de Vreesachtige), de Petrustype (of de Zwakke), de Pilatustype (of de Twijfelaar), de Kajavastype (of de Fanatieke) enz., nu onlangs bij Van Looy onder den titel van „Typen” (karakter-studies) in één band verschenen.

Domela Nieuwenhuis heeft altijd de gewoonte gehad met een potlood in de hand te lezen en dan aan te strepen wat hij belangrijk en 't bewaren of onthouden waard vond. Dit werd dan later uitgeknipt en bewaard. Zoo was hij steeds in het bezit van een groot aantal gegevens over allerlei onderwerpen, die onmiddellijk voor de hand lagen als hij ze noodig had. En dit verklaart ook de vlugheid en de gemakkelijheid, waarmee hij aan zijn pen een groote produktiviteit wist te geven.

Om nu de titels van eenige zijner geschriften en geschriftjes te noemen, memoreeren we hier: „De Fransche burgeroorlog in 1871”, „Hoe ons land geregeerd wordt op het papier en in werkelijkheid”, „Vrijheid-Blijheid”, „De toekomstige inrichting der maatschappij”, „Met Jezus vóór of tegen het Socialisme”, „Is het Socialisme niet een dwaling?” Ook stelde hij een beknopte bewerking samen van Karl Marx' „Kapitaal en Arbeid”, en bewerkte hij Lassalle's „Ueber Verfassungswezen” (over het wezen der Grondwet). In 1882 zag van zijn hand het licht: „Het Communisme en de officieele wetenschap”, een verweerschrift tegen de „Vragen des Tijds”, dat als stuk wetenschappelijk werk hoog staat aangeschreven. En nu onlangs is hij begonnen aan de uitgave in afleveringen van „Een vijf-en-twintig-jarige Veldtocht tegen het Kapitalisme”, een bloemlezing uit 25 jaargangen van „Recht voor Allen” en „De Vrije Socialist”.

Nu hij evenwel door een keelkwaal verhinderd is zooveel als vroeger in het publiek op te treden en niet zooveel meer als vroeger aan de propagande

van den dag deelneemt, en daardoor zijn tijd dus meer aan wetenschappelijke studie en aan den dienst van zijn pen kan wijden, legt hij zich tegenwoordig meer toe op publikaties van wetenschappelijken en sociaal-filosofischen aard. Zoo zag eenige jaren geleden bij den uitgever Stock te Parijs van hem het licht: „Le Socialisme en danger”, met een voorrede van Elisée Reclus, terwijl hij nu ook bezig is aan het schrijven van „De geschiedenis van het Socialisme”, dat in afleveringen bij den uitgever Van Looy verschijnt.

WELK KARAKTER?

In zijn boek „Typen” zegt Domela Nieuwenhuis, dat men in den mensch vierderlei temperament onderscheidt: het *choleriche*, *fygmatische*, *sanguinische* en *melancholische*. En dan omschrijft hij het eerstgenoemde soort van temperament aldus: „Het choleriche temperament vindt men „meestal bij menschen met een sterk gestel; ze „zijn prikkelbaar en hebben een krachtige, werkzame natuur. Hun aandoeningen zijn levendig; „ze zijn hartstochtelijk en handelen met geestkracht; zij laten zich niet spoedig ontmoedigen, „maar bezitten een groot weerstands- en volhardingsvermogen; zij hebben neiging tot toorn „maar zijn tevens grootmoedig van natuur. Het choleriche temperament is dat van het handelen. „Hun fout is zelfingenomenheid, greuzende aan „hoogmoed.”

Wanneer men deze omschrijving leest en kennis neemt van de eigenschappen, die den bezitter van zulk een temperament kenmerken, moet men zich dan niet onwillekeurig afvragen, of Domela Nieuwenhuis niet de eigenaar van een choleriche temperament is?

De heer Vliegen, die hem zeer goed gekend heeft, prees hem in zijn bekende werk („De Dageraad der Volksbevrijding”) om zijn fysieke eigenschappen, zijn uithoudingsvermogen en zijn zelfbeheersching.

Onder die fysieke eigenschappen noemde hij de zachtheid en kracht, die van hem uitgaan. Niemand — zoo merkte hij terecht op — kan zich van dezen man voorstellen, dat hij ooit een kind een klap of een hond een trap zou geven, en aan den anderen kant kan men zich evenmin erin denken, dat hij ooit het hoofd zou buigen voor eenige bedreiging of een stap sneller zou loopen voor eenig gevaar. Zijn Jezuskop steekt boven elke massa uit. Zit hij op een tribune tusschen honderd anderen, hij is het, die de blikken tot zich trekt; zit hij onder het publiek, naar hem wendt zich onwillekeurig ieder; marcheert hij in een stoet of in een groep, ieder voelt en ziet in hem den leider, den aanvoeder.

Spreekt hij, dan wordt die indruk nog versterkt door den klank zijner stem, die een eigenaardig, sympathiek timbre heeft, zacht klinkend en toch tot in elken hoek ook van de grootste zaal ver-

staanbaar, eene reine, kalme klank. Ook bij de grootste uitzetting behoudt Nieuwenhuis' stem iets waardigs; nooit krijgt iemand den indruk van schreeuwen, die men anders bijna altijd krijgt van een spreker, die zijn stem forceert.

Ook op de socialistische internationale kongressen, waar men steeds een vergadering heeft van personen van wie gezegd kan worden, dat zij de élite vormen van de volksleiders in onzen tijd, behield Nieuwenhuis zijn meerderheid in dit opzicht.

De nabijheid van zoovele uitdrukkingvolle figuren, drong hem nooit op den achtergrond of zelfs maar op den tweeden rang.

Noch de energieke gelaatstreken van Liebknecht of Hyndman, noch de expressieve koppen van Bebel, Turati, Greulich of Lafargue spreken sterker dan de zijne. Wie hem nabij komen wat aangezichtsexpressie aangaat, zijn wel Jules Guesde en Enrico Ferri; maar Jules Guesde mist den indruk van kracht, dien Nieuwenhuis van zich geeft, en Ferri is een reus van gestalte, is iemand, dien men zich wel kan voorstellen in een gevecht, hij mist het apostolische stempel, dat op den geheelen persoon van Nieuwenhuis is gedrukt.

Hierbij dwepersoogen, oogen die als in extase kunnen staren onderwijl de mond woorden spreekt, die als een blijde boodschap klinken van een nieuwe wereld, armen die zich in een sober gebaar verheffen, nu eens dreigend, dan aanbeddend, dan zegenend en ieder kan zich voorstellen, hoe de voor hem zittende schare hangt aan zijn lippen, hoe hooren, zien en verstaan één worden, hoe de verlossing, die men verwacht en verlangt, inherent wordt aan den persoon, die haar daar predikt.

Vliegen heeft ook de zelfbeheersching van Nieuwenhuis geteekend, en wel op zulk een duidelijke en pakkende wijze, dat we niet kunnen nalaten ook de desbetreffende passage uit zijn werk hier over te nemen:

„Ziedaar een groote zaal, zoo schreef hij, een dichte massa menschen bevattend, wier geheele wezen in spanning wordt gehouden door één verwacht oogeblik.

De zaal is versierd met bloemen en straalt van licht, de oogen van al deze menschen glinsteren, tranen van geestdrift rollen langs de wangen. En al wat daar gevoeld wordt, het doel van al het denken en begeeren dezer massa is één man, wiens binnentreden men nog slechts verwacht.

Daar verschijnt hij — en uit duizend kelen klinkt het, eindeloos, één gejuich, één roep van heil en van vereering. Laat die man op dat oogenblik het leven vragen — duizenden geven het.

En hij, wien dat alles geldt, is binnentreden zonder dat zijn gelaat ook maar een spoor toont van verrassing, van trots, van vreugde, van wat ook. Onbeweeglijk bleef elke gelaatsspier, niets verraad eenige aandoening, zelfs niet de stem,

die zich verheft en de massa toespreekt en haar zegt, dat de hulde niet hem betreft, doch het beginsel waarvan hij de drager is. Hoewel allen 't anders voelen, toch gelooven zij 't geen hij zegt, zij gelooven alles wat hij zegt.

Den geheelen avond blijft hij in hun midden. Bloemen worden hem aangeboden, de toespraken getuigen van een maatlooze vergoeding, hij gevoelt zich aangeboden door deze allen — doch zijn gelaat zegt niets over de gevoelens, die dit alles bij hem opwekt, het blijft onbeweeglijk, in de oogen glinstert geen vonk van trots of van voldoening, niets, niets!

En nu een ander beeld. Met woeste kreten van razernij ontvangen, stapt dezelfde man tusschen een volksmenigte door, een opgehiste menigte, die op dat oogenblik slechts één behoefte heeft; dezen man te laten voelen, dat ze hem haat, die slechts één wensch koestert: hem te beledigen, hem te steenigen, hem te verscheuren. Steenen en vuil vliegen langs zijn hoofd, scheldwoorden striemen hem 't gelaat, beledigingen worden hem in 't gezicht gespuwd. Hij verkeert in groot gevaar, met moeite houden politie en de aanbangers hem uit de handen der massa, hier en daar druppelt uit een steenwonde bloed langs zijn kleeren.

Iets bleeker, en de lippen wat vaster opeen geklemd, dan gewoonlijk, stapt het doel van deze, aller haat voort. Geen blik uit zijn oog, geen woord van zijn mond, geen gebaar van zijn hand verraad wat er in hem omgaat. Noch het gevoel van eigenwaarde, noch de zucht tot lijfsbehoud schijnt in hem te spreken. Zijn begeleiders vechten met zijn belagers, men verzoekt hem zich te redden, te loopen, te wijken, terug te keeren, hij stapt voort naar zijn doel, vrees schijnt hij niet te kennen, aan verdediging schijnt hij niet te denken.

Eerst als 't doel bereikt is, een vergaderzaal, een spoorwagstation, een vriendenwoning, komt eenig leven in die gelaatstreken, maar ook dan nog, terwijl de vrienden razen van woede, tranen storten van smart over het ondergane, zich nog krommen onder de verduarde beledigingen, klagen over de bekomen wonden, sidderen over het doorleefde gevaar — zit hij oogenschijnlijk kalm en rustig in hun midden, als hadde het toneel hem minder gegolden. Slechts éénmaal in zijn lang propagandistenleven, waarin zoo vaak de menigte tegen hem was opgehitst, heeft hij erin toegestemd, met een pet in plaats van met een hoed gedekt, zijn lijf te redden, dat was in 1887 te Rotterdam, doch zelfs bij die gelegenheid, toen hij werkelijk het grootst mogelijke levensgevaar liep, verloochende zijn aangeboren zelfbeheersching hem geen oogenblik.

Maar Vliegen wijst er tevens op, dat zijn optreden, zooals bij bezitters van choleriche temperamenten meer het geval is, soms den indruk maakt van een zekere zelfingenomenheid en dat hij dan den schijn aanneemt van te willen poseeren als Jezusfiguur.

Zoo o.a. toen hij, even voor het ondergaan van zijn gevangenisstraf, op Oudejaarsavond van 1887, eene rede hield, getiteld: „Weent niet over mij, maar over uwe vrouwen en kinderen”, later uitgegeven

onder den titel: „Mijn afscheidsgroet aan de arbeiders“.

In deze rede heet het o.a.:

„Onwillekeurig werd ik in den laatsten tijd met mijn gedachten teruggevoerd naar den zoogenaamden lijdensweg van Jezus, die bekend staat onder den naam van via dolorosa. Elk hervormer heeft zulk een via dolorosa.“

En hij citeert dan een deel van Mullafuli's „Kruissprook,“ waarin deze dichter den kruisgang van Jezus beschrijft.

En verder luidt het: „Mijne vrienden, als ik wist, dat mijn leven vereischt werd als voorwaarde om alle verdrukten te bevrijden, ik geloof sterk genoeg te zijn — ik durf niet meer zeggen dan: ik geloof, want wie kan in alle tijden voor zich zelve instaan? — om het met blijmoedigheid te geven.“

„Ik vraag geen medelijden, geen betraande oogen, maar ik vraag veerkrachtig handelen, ernstige toewijding, aktieve deelneming. Over mij behoefte gij niet te weenen, want ik voel mij gelukkig in 't bewijstzijn mijn plicht te hebben gedaan.“

Dit is waarschijnlijk de eenige maal, dat Nieuwenhuis in 't publiek eenig gevoel van gewone menschelijke zelfoverschatting vertoonde.

Steeds was zijn persoonlijk voelen voor anderen een gesloten boek.

In intiem kring kon Nieuwenhuis wel eens gemeedelijk en gezellig zijn. Tot dien intiem kring werden echter nooit velen toegelaten, en ook daar legde hij nog hoogst zelden zijn gewone stugheid af. Vegetariër en geheelonthouder sinds zijn jeugd, had zijn tafel altijd een soberen ernst, de oogeblikken dat ieder, hoe stug hij zij, eens „los“ komt en u een dieperen blik vergunt in zijn binnenste, komen bij hem weinig of niet voor.

Slechts éénmaal gedurende jarenlangen omgang heb ik hem zich voor de piano zien zetten en een lied zingen. Zoo lezen we. Ook te midden van duizenden geestdriftigen, die de socialistische liederen zingen, blijven zijn lippen gewoonlijk op elkander gedrukt. Het was vaak alsof al den hartstocht en het enthousiasme, die hij ontkeerde bij anderen, hemzelf alleen onthouden bleven.

Steeds blijft hij een zekere waardigheid behouden, waardoor hij ook zijn gezelschap tot een reserve dwingt. En daarin ligt mogelijk de reden, dat hij in het Noorden, waar de menschen over 't algemeen stugger zijn, veel grooter populariteit genoot dan in het Zuiden, waar men meer expansief is, en hem te stijf en te ongenaakbaar vond.

Vliegen vindt, dat hij iets heeft van Robespierre — de onomkoopbaarheid, de strenge deugd; hij heeft véél van Marat — het schier fanatieke wantrouwen; hij had veel ook van Danton — de offerwillige stoute daad. Al deze drie vielen voor hetgeen ze beleden: — dat zou Nieuwenhuis ook

doen. Alle drie deden anderen vallen om te doen zegevieren, wat zij goed achtten: — ook daarvoor zou Nieuwenhuis geen oogeblik terugdeinzen.

„Onomkoopbaar“ evenals Robespierre, ja, dat is hij geweest, en, zonder zich schuldig te maken aan zelfverheerlijking, mag hij dan ook gerust van zich zelve zeggen, dat hij nooit wat geworden of veranderd is om „iets“.

Integendeel. — zoo schreef hij in de Inleiding van zijn „Vijf-en twintig Jaren“ — mijn geheele leven zou heel wat gemakkelijker en voordeliger geweest zijn, als ik maar bij het oude was gebleven; en wie weet welke plaats ik nu zou hebben ingenomen, als ik niet de „dwaasheid“ had begaan mij lijnrecht te keeren tegen al wat groot en rijk en machtig was en mij te scharen aan de zijde der verscheppelingen, verstootelingen, ontferden der maatschappij, bij en door wie toen ter tijd niets te halen was. En toch nooit veide ik het volk en stelde ik hen voor als engelen, o neen, ik ken de zwakheden en ruwheden en latheden des volks te goed, dan dat ik mij schuldig zou hebben gemaakt aan zulk een oppervlakkigheid of getracht zou hebben door het spekulieren op hun hartstochten mijzelf omhoog te heffen. Nooit streefde ik naar de volksgunst, die zoo wuft is, dat het eene oogeblik het Hosanna! wordt aangeheven door datzelfde volk dat kort daarna het: „Kruist hem! doet hooren. De vleiery van het volk heeft mij altijd evenzeer tegengestaan als die van de vorsten. Zonder het te willen of te bedoelen, heeft een der grootste tegenstanders van mij, W. H. Vliegen, den schoonsien lof over mij uitgesproken, die in mijn oog en van iemand kan worden gezegd. Hij schreef: „een politiek leider moet een zekere plooibaarheid bezitten, moet bij veranderde omstandigheden zijn taktiek weten te wijzigen naar die omstandigheden. Dat nu heeft Nieuwenhuis nooit gekund.“

Volkomen waar; hij heeft zijn beginselen nooit weten te plooiën naar zijn belangen; hij mist die plooibaarheid, welke zich in de noodige en ook onnoodige bochten weet te wringen naar gelang van omstandigheden; hij trachtte er niet naar om anderen naar den mond te praten, maar wist „neen“ te zeggen tegen iedereen, als het zoo wezen moest.

„Ik ben geen politiek leider geweest“ — zoo getuigt hij dan van zich zelf —; „ik heb het kunnen wezen als ik gewild had, maar ik wilde „niet. Ik ben, wat meer zegt, heelemaal geen leider „gewest of althans willen zijn; want evenals het „streven moet zijn van ouders om zichzelf „overbodig te maken, zoodat hun kinderen leeren „op eigen beenen te staan en zelfstandig op te „treden, evenzoo was het steeds mijn ideaal als „leider, om mijzelf bij het volk overbodig te „maken, zoodat het zelfstandig en onafhankelijk „zijn eigen weg kon gaan.“

Men heeft hem ook wel eens beschuldigd van een zekere zucht en neiging om snel van opinie te veranderen. Maar niets is minder waar dan dit. Elke verandering heeft hem heel wat strijd

en moeite gekost. Hij bezag de dingen steeds goed van alle kanten; hij wikte en woog het vóór en tegen, hij ging nooit om zoo te zeggen over één nacht ijs en dit te minder, omdat hij wist, dat zijn woord bij duizenden gezaghebbend was, omdat hij het volle gewicht en de geheele verantwoordelijkheid besefte van de zeer eigenaardige plaats, door hem ingenomen. Geen enkele gedaanteverwisseling heeft hij ondergaan, of er ging een „veertigdaagsche afzondering in de woestijn” aan vooraf.

O, zoo roept hij in de meer genoemde „Inleiding” uit, als iemand gevoeld heeft, dat dit noodig was, dan ben ik het geweest. Maar was ik eenmaal overtuigd, waren de twijfelingen overwonnen, dan gaf ik mij wederom geheel, dan wist ik van geen wankelen of buigen, en dan toonde ik die koppige volharding bij een eenmaal aangenomen gedragslijn, dat onwrikbaar volhouden aan een eenmaal juist geachte taktiek”, die mij door Vliegen als een verwijt is toegerekend en die ik het mij een eer acht.

Vooraf in den beginne wist hij geheel alleen te zullen staan tegenover macht, kennis en geld.

Menigmaal arzelde ik, aldus bekende hij verder, denkende: zou ik het dan alleen zooveel beter weten dan al die knappe mannen? Maar dan verdiepte ik mij in hun werken, die mij zoo uiterst zwak toeschenen en ik ging verder, want ik was overtuigd, dat de waarheid en het recht aan mijne zijde stonden. En was ik soms moedeloos, als ik die schare zag, die aan alles gebrek leed, die honger leed naar lichaam en ziel, dan wierp ik alle zorg en arzeling van mij af en ik riep mijzelf toe: **het moet!** De leuze van Marat: *terar ut prosim* (dat ik onderga mits ik nuttig ben) werd de leuze mijns levens.

Maar men heeft in zijn overgangen geen natuurlijke ontwikkeling gezien. Hij echter getuigt: „Als ik mijn ontwikkeling naga; dan vind ik op „mijn godsdienstig gebied, dat ik was orthodox, „modern, om mij te ontwikkelen tot vrijdenker, „tot atheïst; en op maatschappelijk en politiek gebied was ik vooruitstrevend liberaal, radikaal, „sociaaldemokraat, antiparlementair socialist, anarchist. En nu zet ik iedereen om aan te toonen, „dat dit geen organische ontwikkeling van beginselen is.”

De gedragslijn van zijn leven is steeds geweest: wat niet uit het geloof, dat wil zeggen: de overtuiging dat het goed is, geschiedt, dat is zonde. Het is niet de hoofdzaak wat men geloof, maar dat men geloof, dat men overtuigd is goed te doen en het niet doet, dus als men handelt tegen beter weten in.

In groote oprechtheid, evenals als vele groote voorgangers, heeft ook hij erkend, dat men in den regel zoo weinig de beschikker is over zijn eigen lot, al verbeeldt men het zich ook, dat men meenende te schuiven, geschoven wordt. „Van huis uit (aldus heeft hij bekend) ben ik

„veel meer een man van de studeerkamer dan „van het openbare leven; maar toen ik eenmaal „het wachtwoord gesproken had, toen drong men „mij verder en verder, en vóórdat ik het zelf „wist, was ik zoo spoedig in den maalstroom ge- „sleept, dat ik wel mee moest. De tijd van aar- „zelen en weifelen was voorbij; men riep mij hier „en daar en overal. Mocht ik dat volk, dat zoo „heilbegeerig scheen, teleurstellen en in den steek „laten?”

En hoe heeft dat volk hem beloofd?

Zeker, Domela Nieuwenhuis heeft nog vele vurige vrienden en aanhangers onder het volk, niettegenstaande al hetgeen er in de laatste jaren gebeurd is. De bekende Duitsche sociaaldemokraat Bebel eens sprekende over Nieuwenhuis met een van diens vroegere partijgenooten, zeide: „Dát behoeft geen verklaring. Het is ongelooflijk, hoe de proletariërs zich hechten aan degenen, die er in geslaagd zijn hen voor 't eerst wakker te schudden uit hun dommel.”

Maar het getal zijner volgelingen is lang zoo groot niet meer als vroeger. Het feit, dat hij op den gang der politiek weinig of geen invloed uitoefent, komt echter niet door onmacht, niet door gebrek aan aanhang, maar door de taktiek van onthouding. Dat b.v. de sociaaldemokratie bij de stembus veel sterker zou zijn als Nieuwenhuis en de zijnen geen onthouding predikten, staat vast, en dat de beweging voor algemeen kiesrecht eerst na veel moeite weer weerklank begint te vinden onder de arbeiders, ligt zeker voor een groot deel aan den afkeer van alle politiek, die door hem is ge- kweekt.

Maar ligt er niet iets diep tragisch in, Domela Nieuwenhuis nu van zich zelf te hooren verklaren: „Ik kan gerust zeggen de meest gehate en gevreesde man geweest te zijn van mijn tijd. Mijn naam is als het ware een leuze geworden, en nog kan men steeds opmerken, dat geen naam zooveel haat en woede opwekt als de mijne”.

En toen we deze woorden van hem lazen in de Inleiding van zijn „Vijf-en-twintigjarige Veldtocht tegen het Kapitalisme”, kwam ons onwillig- keurig de pabel van

„DE HANDWERKSLIEDEN EN DE MAN
MET DE BLANKE HANDEN”

van den Russischen schrijver Tourguenieff, die Nieuwenhuis in zijn „Vertellingen voor het Volk” heeft overgenomen, in het geheugen, en die aldus luidt:

Handwerksman. — Wat kom jij bij ons zoeken? Wat moet je hebben? Jij hoort niet bij ons... maak dat je weg komt.

De man met de blanke handen. — Ik hoor bij ulieden, mijn beste broeders.

Handwerksman. — Wat je zegt! Wat jij je wel in 't hoofd haalt! Zie mijn handen eens aan! Ziet ge niet hoe smerig ze zijn? Naar teer en mest

rieken ze. Maar uw handen zijn mooi blank en waarnaar rieken die?

De man met de blanke handen (hem de hand toestekend): — Ruik eens!

Handwerksman (aan zijn handen ruikend) — Wat is dat? Ze schijnen naar ijzer te rieken.

De man met de blanke handen. — Inderdaad, naar ijzer. Zes lange jaren waren zij met ketenen belast.

Handwerksman. — Waarom dan?

De man met de blanke handen. — Omdat ik mij gelegen liet liggen aan uw welzijn, omdat ik u bevrijden wilde, u, onwetende, arme menschen, omdat ik tegen uw verdrukkers opstond en oproer maakte. Welnu, daarom werd ik in ketenen geslagen.

Handwerksman. — Opgesloten? Maar wie heeft er gezegd, dat gij oproer moest maken?

TWEE JAAR LATER.

Eerste handwerksman. — Hoor eens, Peter.

Herinner jij je nog wel dien „dagdief” met zijn blanke handen, die twee jaren geleden met jou zoo druk te praten had?

Tweede handwerksman. — Ik herinner het mij... Wat is er met hem aan de hand?

Eerste handwerksman. — Hij wordt vandaag opgehangen, weet je; daar is bevel voor gegeven.

Tweede handwerksman. — Heeft hij weer oproer gemaakt?

Eerste handwerksman. — Ja zeker, hij heeft oproer gemaakt.

Tweede handwerksman. — Hm... weet je wat, broeder Dmitry? Zouden wij den strik niet zien te krijgen, waaraan hij wordt opgehangen? Ze zeggen dat zoo iets in huis groot geluk aanbrengt?

Eerste handwerksman. — Ge hebt gelijk, wij moeten er moeite voor doen, broeder Peter.

Noot. De gegevens voor dit artikel zijn voor een deel verzameld uit mededeelingen van personen, die Domela Nieuwenhuis kennen of gekend hebben; uit zijn geschriften en brochures; en uit boekwerken, waarvan de voornaamsten (ofschoon niet telkens in den tekst aangewezen) zijn:

„GESCHIEDENIS DER ARBEIDERSBEWEGING IN NEDERLAND”, door B. Bymholt. (Nijmegen, Veenstra en Co., 1894).

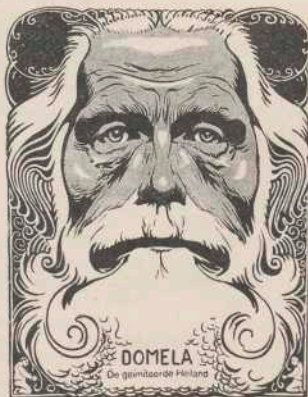
„DE DAGERAAD DER VOLKSBEVRIJDING”, door W. H. Vliegen. (S. L. van Looy, te Amsterdam, 1902 en later).

„TYPEN” (karakter-studies), door F. Domela Nieuwenhuis. (S. L. van Looy, te Amsterdam, 1903), met inleiding.

„VOORUIT”, volksalmanak voor Noord- en Zuid-Nederland. (Uitgave te Gent).

„MIJN AFSCHIED VAN DE KERK”, twee toespraken van F. Domela Nieuwenhuis. (Drukkerij „Excelsior” te Amsterdam, 1894).

„EEN VIJF-EN-TWINTIGJARIGE VELDTOCHT TEGEN HET KAPITALISME”, door F. Domela Nieuwenhuis. (L. de Boer te Amsterdam, 1904), met inleiding.

(Uit „de Ware Jacob”). (Teekening van HARRS).